

USAID | SRBIJA

OD AMERIČKOG NARODA

Vodič kroz socijalno preduzetništvo

- USAID područje međuopštinske saradnje:
Užice, Prijepolje, Priboj, Nova Varoš, Čajetina -

Beograd, 2012.
Grupa 484

NACIONALNI NIVO

Prema Anketi o radnoj snazi iz aprila 2012. godine¹, stopa nezaposlenosti na nivou cele Srbije je 25,45%. Ovi podaci su dovoljno alarmantni, ali još više je frapantan podatak da je od 543.248 aktivnih mlađih (od 15 do 29), 234.627 nezaposleno, odnosno, stopa nezaposlenosti među ovom specifičnom populacijom je neverovatnih 43,18% na republičkom nivou. Prema istom izvoru, struktura zaposlenih lica prema sektoru delatnosti je sledeća: *poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo – 22,2%, prerađivačka industrija – 15,1%, trgovina na veliko i malo, popravka motornih vozila – 12,6%, zdravstvena i socijalna zaštita – 8,1%*.² Što se tiče strukture zaposlenih lica prema zanimanju, ona je sledeća: *kvalifikovani radnici u poljoprivredi i ribarstvu – 21,5%, stručni saradnici i tehničari – 13,8%, uslužni radnici i trgovci – 13,0%, zanatlje i srodnici radnici – 12,5%*.³

Kada govorimo o ne/zaposlenosti među populacijom sa visokim obrazovanjem na republičkom nivou situacija je sledeća: stopa nezaposlenosti visokoobrazovanih je skoro 18%, kod populacije sa srednjim obrazovanjem ona iznosi 28,6%, 24,1% je kod onih sa nižim obrazovanjem, dok kod je populacije bez škole nezaposlenost 16,8%.⁴ Indikativno je da je stopa nezaposlenosti visokoobrazovanih i onih bez škole skoro ista, što je obično rezultat toga što se populacija bez škole vrlo često ne nalazi/ne prijavljuje na evidenciji NSZ-a, kao i činjenice da veliki deo ove populacije radi u sferi neformalne ekonomije.

U kontekstu zapošljavanja mlađih, na nacionalnom nivou su najbitniji sledeći strateški dokumenti:

- Nacionalna strategija zapošljavanja 2011-2020;
- Nacionalni akcioni plan zapošljavanja za 2012;
- Nacionalna strategija za mlade, 2009;
- Akcioni plan za sprovođenje nacionalne strategije za mlade za period od 2009. do 2014. godine.

¹ Preuzeto sa internet prezentacije:

http://www.mocuca.rs/files/20120707101420ARS_april_2012_srb+28062012.pdf

² Radni izveštaj „Stanje i perspektive lokalnog tržišta rada na području međuopštinske saradnje Vranje Vladičin Han, preševac, Bujanovac“, USAID, FREN, NSZ, 2012

³ Ibid.

⁴ Anketa o radnoj snazi, april 2012, RZS

U sprovođenju ovih strategija i planova, naročito u najugroženijim i siromašnijim područjima, u koja spadaju naročito opštine sa juga Srbije, veliku ulogu imaju Fond za razvoj, Fond za zapošljavanje mladih, Nacionalna agencija za regionalni razvoj, Nacionalna služba za zapošljavanje, Kancelarija za pomoć nedovoljno razvijenim opštinama i td.

STANJE I PERSPEKTIVE LOKALNOG TRŽIŠTA RADA NA PODRUČJU MEĐUOŠTINSKE SARADNJE UŽICE, NOVA VAROŠ, ČAJETINA, PRIJEPOLJE I PRIBOJ

Prema popisu 2011. godine na ovom USAID međuopštinskom području saradnje živi 173,342 stanovnika, od čega najveći broj u Užicu (78,018)⁵. Učešće mладог stanovništva (15-29) u ukupnom stanovništvu na ovom međuopštinskom području saradnje, na osnovu podataka za 2002. godinu⁶, je 20.92%. Najviše mladih je u Prijepolju (22.52%) i Priboju (21.37%), a najmanje u Čajetini (17.67%).

Prema podacima Opštinske ankete o radnoj snazi iz novembra 2011. godine, stopa nezaposlenosti u Zlatiborskom okrugu je bila znatno niža (18.5%) u odnosu na republički prosek (23.6%). Prema navedenom pokazatelju, Zlatiborski okrug i grad Užice spadaju među oblasti s najnižim stopama nezaposlenosti na nivou Republike Srbije. Ipak, treba uzeti u obzir činjenicu da, dok su stope nezaposlenosti u Užicu i Čajetini u prethodnim godinama bile ispod republičkog proseka, u Novoj Varoši, Priboju i Prijepolju one su konstantno daleko iznad (preko 30% više u odnosu na republički prosek).⁷

Opštine Nova Varoš i Priboj spadaju u nerazvijena područja (III grupa opština na nivou 60-80% republičkog proseka), dok Prijepolje na nivou razvijenosti ispod 50% republičkog proseka, spada u devastirana područja. S druge strane, Užice i Čajetina spadaju među razvijene opštine u Srbiji.⁸

Među ostalim pokazateljima razvijenosti, ali i atraktivnosti lokalnih tržišta rada, značajan je i podatak o prosečnim zaradama. U poređenju sa prosečnom neto zaradom na nivou Republike Srbije koja prema podacima RZS-a u aprilu 2012. iznosila 42,215 RSD⁹, prosečna neto zarada na ovom međuopštinskom području saradnje je bila niža u svim opštinama koje ga čine - Užice (38,704 RSD), Nova Varoš (31,360 RSD), Čajetina (29,424 RSD), Prijepolje (31,168 RSD) i Priboj (33,222).¹⁰

Obrazovna struktura stanovništva¹¹ pokazuje da je na ovom međuopštinskom području saradnje najveći udeo stanovništva bez kvalifikacija (46.96%); završenu srednju školu ima 43.51%

lokalnog stanovništva, dok stanovništvo sa višim i visokim obrazovanjem čini oko 8.78% stanovništva starijeg od 15 godina.¹² Ovakva obrazovna struktura ukazuje na relativno nizak

⁵ Prvi podaci popisa 2011, RSZ

⁶ Opštinski godišnjak Republike Srbije 2011, RSZ

⁷ SIEPA, http://www.siepa.gov.rs/site/en/home/2/maps/unemployment_rates/, July 2010, prema Ian Mackie, Inter-municipal cooperation, the geography of SLD, and the EU, Presentation to SLDP, 27 March 2012

⁸ Radni izveštaj „Stanje i perspektive lokalnog tržišta rada na području međuopštinske saradnje Užice, Nova Varoš, Čajetina, Prijepolje i Priboj“, USAID, FREN, NSZ, 2012

⁹ Opštinski godišnjak Republike Srbije 2011, RSZ

¹⁰ Zarade po zaposlenom u Republici Srbiji po opštinama i gradovima, aprila 2012 – saopštenje RZS

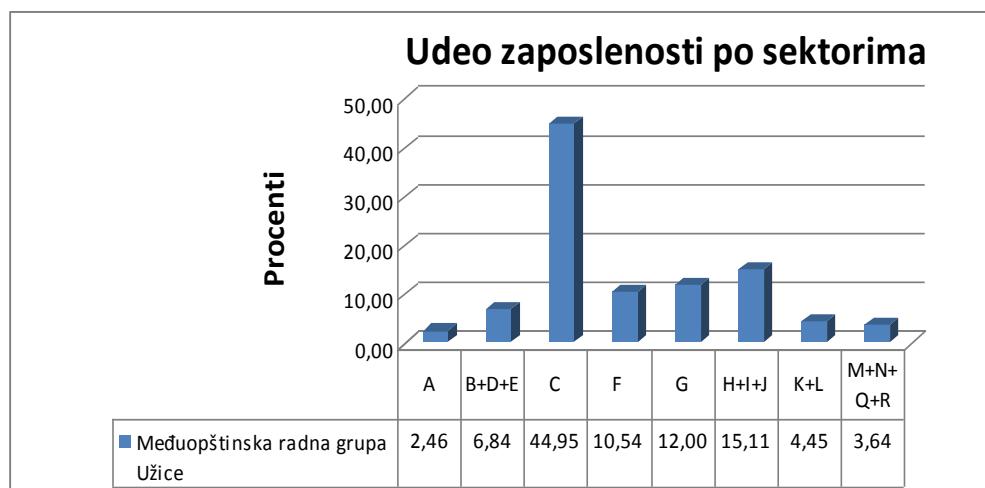
¹¹ Izračunato na bazi podataka iz popisa 2002, Opštinski godišnjak Republike Srbije 2011, RSZ

stepen znanja i veština lokalne radne snage i predstavlja ograničavajući faktor u njenom zapošljavanju.¹³

Što se tiče dominantnih privrednih sektora, ovo područje karakterišu bogata nalazišta sirovina, metala i nemetala, a raspolaže i značajnim šumskim potencijalom. Ipak, danas je na ovom području vodeća delatnost **prerađivačka industrija** (Grafik 1). U oblasti prerađivačke industrije prednjače prerada obojenih metala, proizvodnja prehrambenih proizvoda i pića, kao i prerada drveta. Druge vodeće privredne delatnosti su **građevinarstvo, turizam i poljoprivreda**.¹⁴ U strukturi novostvorene vrednosti (BDV) nefinansijskog sektora, industrija i građevinarstvo učestvuju sa čak 80%, usluge sa 17,8% i poljoprivreda sa 2%; u prerađivačkoj industriji u 2009. je u 789 preduzeća bilo zaposleno nešto više od 15.000 radnika, što je 55% ukupno zaposlenih u privredi Zlatiborske oblasti, dok nam struktura same prerađivačke industrije pokazuje da najviše zapošljava **metalska industrija** (osnovni metali i metalni proizvodi) 23,8%, **tekstilna industrija** (tekstilna prediva i tkanine i odevni predmeti i krvzno) 19,6%, **motorna vozila i prikolice** 12,9% i **prehrambena industrija** 10,8%.¹⁵

Grafik 1: Struktura privrede po zaposlenosti u makrosektorima¹⁶

Izvor: Opštine u Srbiji 2010, RZS

¹² Pod terminom bez kvalifikacija podrazumeva se stanovništvo bez školske spreme, sa 4 razreda osnovne škole, sa 7 razreda osnovne škole i sa završenom osnovnom školom.

¹³ Radni izveštaj „Stanje i perspektive lokalnog tržišta rada na području međuopštinske saradnje Užice, Nova Varoš, Čajetina, Prijepolje i Priboj“, USAID, FREN, NSZ, 2012

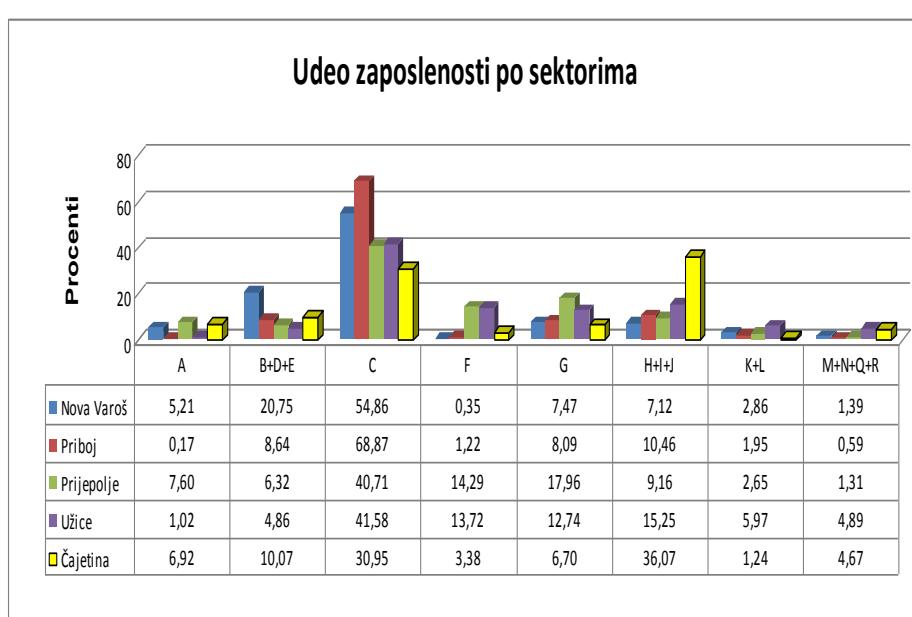
¹⁴ Radni izveštaj „Stanje i perspektive lokalnog tržišta rada na području međuopštinske saradnje Užice, Nova Varoš, Čajetina, Prijepolje i Priboj“, USAID, FREN, NSZ, 2012

¹⁵ Preuzeto sa: <http://www.rrazlatibor.co.rs/> (Regionalna razvojna agencija zlatiborskog okruga)

¹⁶ Legenda: Sektor A: Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo, Sektor B+D+E: Rudarstvo, energetika i vodoprivreda, Sektor C: Prerađivačka industrija, Sektor F: Građevinarstvo, Sektor G: Trgovina na veliko i malo i popravka motornih vozila, Sektor H+I+J: Saobraćaj, komunikacije i turizam, Sektor K+L: Finansije, osiguranje i nekretnine, Sektor M+N+Q+R: Usluge

Značajno učešće po broju zaposlenih takođe imaju i sektori *Saobraćaj, komunikacije i turizam, Trgovina na veliko i malo i popravka motornih vozila* i *Građevinarstvo*. Posmatrano po pojedinim opštinama koje čine ovo međuopštinsko područje saradnje, može se primetiti da je učešće zaposlenih u *Prerađivačkoj industriji* najviše u Priboru, dok je učešće zaposlenih u sektoru *Saobraćaj, komunikacije i turizam*, u poređenju s ostalim opštinama, najviše u Čajetini (Grafik 2).¹⁷

Grafikon 2: Zaposlenost po sektorima delatnosti

Izvor: Opštine u Srbiji 2010, RZS

Legenda:

- Sektor A:** Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo
- Sektor B+D+E:** Rudarstvo, energetika i vodoprivreda
- Sektor C:** Prerađivačka industrija
- Sektor F:** Građevinarstvo
- Sektor G:** Trgovina na veliko i malo i popravka motornih vozila
- Sektor H+I+J:** Saobraćaj, komunikacije i turizam
- Sektor K+L:** Finansije, osiguranje i nekretnine
- Sektor M+N+Q+R:** Usluge

Kada su u pitanju planirane privredne aktivnosti po sektorima, prema podacima Ankete poslodavaca 2012 (NSZ) – međuopštinska grupa Užice¹⁸, **stopa planiranog povećanja posla** je ubedljivo najveća u sektoru građevinarstva, dok je **stopa planiranog smanjenja posla** najviša u sektoru rudarstva, energetike i vodoprivrede (Grafik 3). Ukupan broj jedinica koje su činile uzorak na području međuopštinske saradnje Užice, Nova Varoš, Čajetina, Prijepolje i Pribor iznosio je 133, od čega je 120 poslodavaca (90.23%) pristalo da učestvuje u istraživanju.¹⁹

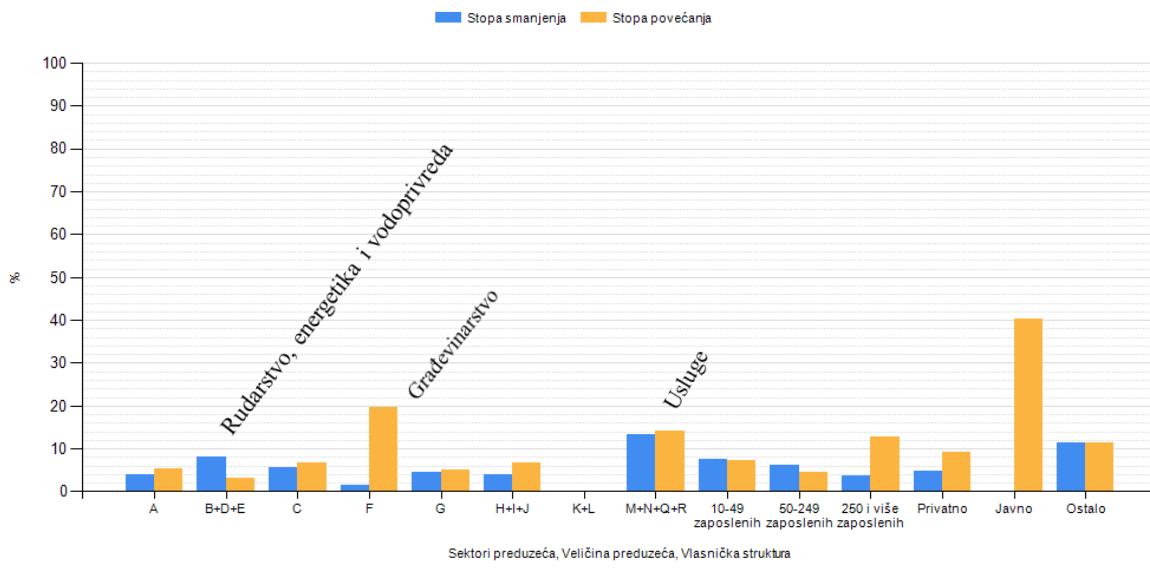
¹⁷ Radni izveštaj „Stanje i perspektive lokalnog tržišta rada na području međuopštinske saradnje Užice, Nova Varoš, Čajetina, Prijepolje i Pribor“, USAID, FREN, NSZ, 2012

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Ibid.

Grafik 3: Stope planiranog smanjenja i povećanja posla po sektorima

Izvor: Anketa poslodavaca 2012 (NSZ): međuopštinska radna grupa Užice

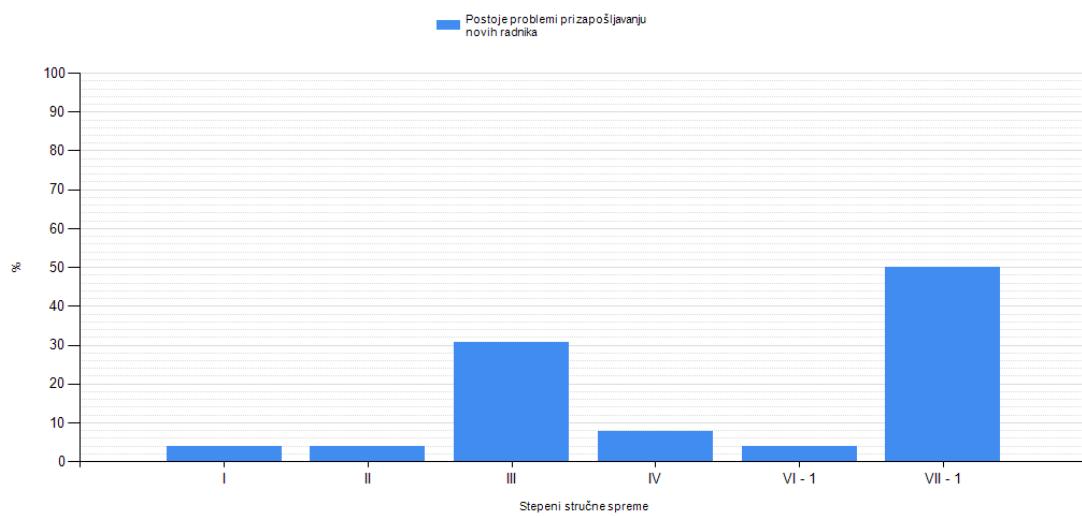
S druge strane, prema podacima Ankete poslodavaca 2012 (NSZ) – međuopštinska grupa Užice, najveći broj poslodavaca je, kada se radi o znanjima i veštinama **zaposlenih koji rade**, izrazio potrebe za širim kompetencijama i ličnim karakteristikama: **timski rad, tačno i brzo zapažanje, uslužnost, preciznost** i dr. (većinom za III i IV stepen stručne spreme).

Slede potrebe za posebnim (prenosivim) znanjima i veštinama i to za: jezicima, IKT i različitim dozvolama (najviše za VII-1, VI-1, III i VI-2 stepen stručne spreme), kao i potrebe za stručnim znanjima i veštinama i to u oblastima: tehničko tehnološkim – najviše VII-1, ali i III, IV i VI-2. Međutim, i pored izraženih i realnih potreba za novim znanjima i veštinama, kao i za kadrovima sa većim stepenom obrazovanja, istovremeno su, iz ugla poslodavaca, evidentni i problemi u zapošljavanju radnika po stručnoj spremi. Tako, na osnovu odgovora anketiranih poslodavaca na području međuopštinske saradnje Užice, najviše problema se javlja kada se radi o zapošljavanju radnika sa VII-1 stepenom stručne spreme (Grafik 4) - većinom je reč o malim i srednjim preduzećima, u privatnom vlasništvu. Ovakvi podaci, i realna percepcija poslodavaca, nam govore da postoji „deficit praktičnih znanja i veština“ na tržištu rada, što je od izuzetne važnosti za poslodavce u najrazličitijim sektorima. U skladu sa ovakvom situacijom, 22 preduzeća u sektorima prerađivačke industrije, građevinarstva i trgovine i poravke vozila je prepoznalo problem u zapošljavanju radnika, dok su preduzeća iz sektora prerađivačke

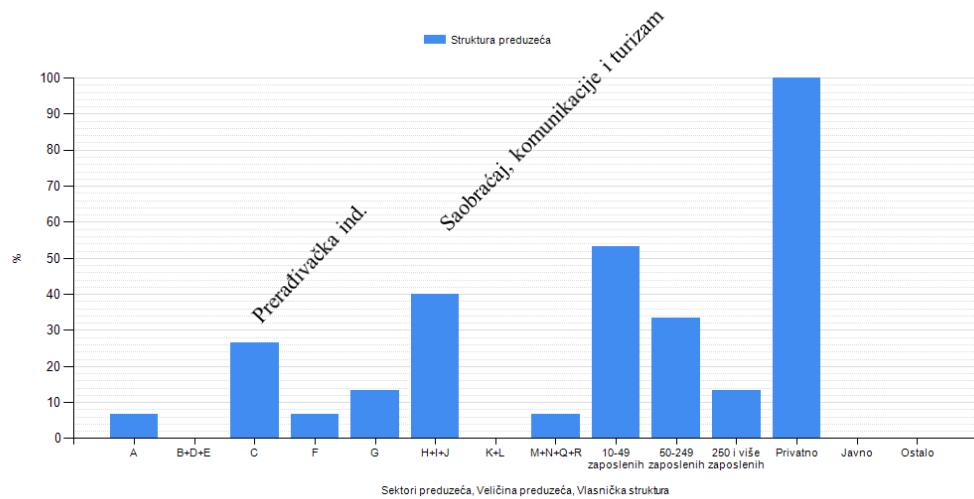
industrije, saobraćaja, komunikacije i turizma izrazila potrebu za obukama unutar svojih preduzeća (Grafik 5).²⁰

Grafik 4: Problemi u zapošljavanju radnika prema stručnoj spremi

Izvor: Anketa poslodavaca 2012 (NSZ): međuopštinska radna grupa Užice

Grafik 5: Preduzeća koja imaju potrebu za obukama

Izvor: Anketa poslodavaca 2012 (NSZ): međuopštinska radna grupa Užice

²⁰ Radni izveštaj „Stanje i perspektive lokalnog tržišta rada na području međuopštinske saradnje Užice, Nova Varoš, čajetina, Prijepolje i Priboj“, USAID, FREN, NSZ, 2012

U tom smislu, a i poznavajući stanje i potrebe na tržištu rada u zlatiborskom okrugu, Regionalna razvojna agencija Zlatibor d.o.o. (RRA Zlatibor) je u periodu od marta do kraja jula 2012. godine, kroz Standardizovani set usluga, podržala sledeće obuke u cilju uključenja što većeg broja mladih ljudi u tržišnu utakmicu :

- Obuke za početnike u biznisu (tzv. „start-up“ obuke) – 31 osoba
- Priprema biznis plana i poslovanje sa bankama – 16 osoba
- Pregled standarda kvaliteta i zaštita životne sredine – 7 osoba
- Uvid u inovacije i dijagnostikovanje informacija – 3 osobe.

Broj osoba koji je dat pored svake obuke se odnosi na broj mladih koji su prošli kroz obuke, što ukupno iznosi 57 osoba od 15 do 30 godina starosti.²¹ Takođe, u prethodne dve godine RRA Zlatibor je sproveo i dva projekta čiji je glavni cilj bio obučavanje, zapošljavanje i podsticanje samozapošljavanja mladih – *Podrška preduzetničkim aktivnostima mladih*, *Podrška privatnom sektoru u jugozapadnoj Srbiji*.²² Još jedan bitan akter u privredi regiona Užica jeste i Biznis inkubator centar koji je sa Poslovno-tehnološkim inkubatorom tehničkih fakulteta – Beograd, u junu 2012. završio projekat *Podrška preduzetničkim aktivnostima mladih*. Na poziv za besplatne treninge u sferi preduzetništva i započinjanja biznisa, besplatno pravno savetovanje, pomoć u zaštiti intelektualne svojine, praksu u uspešnim firmama, prijavilo se preko 150 mladih iz Užica i okoline, a kroz stručnu praksu u različitim užičkim preduzećima je prošlo 12 mladih.²³

Neophodnost što bržeg rešavanja problema nezaposlenosti mladih (čija stopa nezaposlenosti na republičkom nivou iznosi neverovatnih 43,18%), je duže vreme prepoznata i od strane gradske uprave (i u svim strateškim dokumentima grada), a 6. juna 2012. je potpisana i Sporazum o uspostavljanju lokalnog partnerstva lokalnih vlasti, NVO i preduzetnika za osnivanje Centra za zapošljavanje i omladinsko preduzetništvo Užica (u sklopu projekta *Učešće javnosti kroz lokalna partnerstva*). U ovom centru, svi zainteresovani mladi ljudi Užica će imati prilike da steknu nova znanja, iskustva i prakse koje su im potrebne za nalaženje i pokretanje sopstvenog posla.²⁴ Takođe, filijala Nacionalna služba za zapošljavanje u Užicu, pored svojih programa obuka, prekvalifikacija i dokvalifikacija, je otvorila javni poziv nezaposlenim licima sa područja grada Užica za dodelu subvencija za samozapošljavanje u 2012. godini, koje se dodeljuju nezaposlenom licu u jednokratnom iznosu od 160.000 dinara.

Što se tiče strateških okvira koji se odnose na zapošljavanje, među najznačajnijim strateškim dokumentima treba pomenuti:

- Strategija socijalnog i ekonomskog razvoja zlatiborskog regiona 2011-2015;
- Strategija lokalnog održivog razvoja grada Užica 2012-2020;

²¹ Podaci dobijeni od Regionalne razvojne agencije Zlatibor, na dan 22.08.2012.

²² Videti vise na: <http://www.rrazlatibor.co.rs/>

²³ Podaci dobijeni od Biznis-inkubator centra Užice, na dan 23.08.2012

²⁴ <http://lokalanapartnerstvasr.blog.com/2012/05/31/centar-za-zaposljavanje-i-omladinsko-preduzetnistvo-uzica/>

- Lokalni akcioni plan zapošljavanja grada Užica za 2012. godinu;
- Lokalni akcioni plan za mlade grada Užica 2012-2014;
- Strategija održivog razvoja opštine Priboj 2007-2013;
- Strategija za mlade opštine Priboj 2010-2013;
- Strategija lokalnog ekonomskog razvoja opštine Čajetina;
- Strategija održivog razvoja opštine Čajetina 2010-2020;
- Lokalni akcioni plan za mlade opštine Čajetina 2010-2014;
- Strategija lokalnog održivog razvoja Nove Varoši 2010-2020;
- Strategija i akcioni plan za mlade u Novoj Varoši 2010-2013;
- Akcioni plan zapošljavanja opštine Nova Varoš za 2012;
- Strategija održivog razvoja opštine Prijepolje (2011-2015);
- Lokalni akcioni plan za mlade Prijepolje 2010;

Užice

U Užicu, prema rezultatima popisa iz 2011, živi 78.018 ljudi, dok je 1.070 osoba evidentirano da živi i radi u inostranstvu.²⁵ U odnosu na 2002. godinu, kada je Užice brojalo 83.022 stanovnika, beleži se čak 5.004 stanovnika manje. Prema raspoloživim podacima RZS²⁶, struktura stanovništva starog 15 i više godina prema stepenu školske spreme može se zaključiti da je:

- 5% stanovništva bez školske spreme
- 37% stanovništva ima završenu osnovnu školu
- 49% stanovništva je sa završenom srednjom školom
- 5,2% ima više, a 6,2% visoko obrazovanje.

Najnoviji podaci filijale NSZ u Užicu, na dan 31.07.2012, pokazuju da na evidenciji ima 1.547 nezaposlenih lica, starosti od 15 do 29 godina. Prema stepenu stručne spreme, najveći broj nezaposlenih je među mladima sa III stepenom stručne spreme (520), zatim sa IV stepenom (452), ali je takođe velik broj i onih sa VII-1 stepenom stručne spreme koji su bez posla (244). Ukupan broj nezaposlenih na evidenciji filijale NSZ u Užicu je 5.957, iz čega proizilazi da procenat mlađih u ukupnom broju nezaposlenih lica u Užicu iznosi 26%, što je na skoro istom nivou kao i 2011. (23,3%) i 2010. godine (25,9%). Iako dosta niža od stope nezaposlenosti mlađih na republičkom nivou, ipak je ovo i dalje veoma visoka stopa, koja se evidentno održava na istom nivou već godinama, bez ikakvih naznaka da će se smanjiti.

Na području grada Užica, prema zvaničnim podacima, posluje 803 preduzeća i preko 3.000 radnji. Najveći broj preduzeća posluje u sektoru **preradivačke industrije** (225) **trgovine** (278), **građevinarstva** (84), **poslovima sa nekretninama i iznajmljivanjem** (78), **saobraćaja, skladištenja i veza** (62).²⁷ Najznačajniji privredni subjekti su: Putevi-Užice, Impol Seval, Valjaonica bakra, Jedinstvo Namenska PP, Jedinstvo Metalogradnja, Sretni Gudurić, Terazije, Elektrotermija, Atlas, Bohor. Kada su u pitanju strane investicije, na žalost grad Užice u proteklim godinama nije imao nijednu ozbiljniju stranu grifild investiciju, pa samim tim ni mogućnost za otvaranje novih radnih mesta.

Broj privatnih preduzetnika u Užicu, odnosno lica koja samostalno obavljaju delatnost, kao i zaposleni kod njih, u ukupnom broju zaposlenih su zastupljeni sa 25%, dok je 75% zaposlenih angažovano u preduzećima, zadružama, ustanovama. Analizom podataka koji govore o strukturi zaposlenih prema sektorima delatnosti, vidimo da je:²⁸

- 8,08% zaposleno u oblasti saobraćaja i veza

²⁵ Popis stanovništva Republike Srbije 2011, RZS

²⁶ Opštine u brojkama 2007, RZS

²⁷ Lokalni akcioni plan zapošljavanja grada Užica za 2012. godinu

²⁸ Ibid.

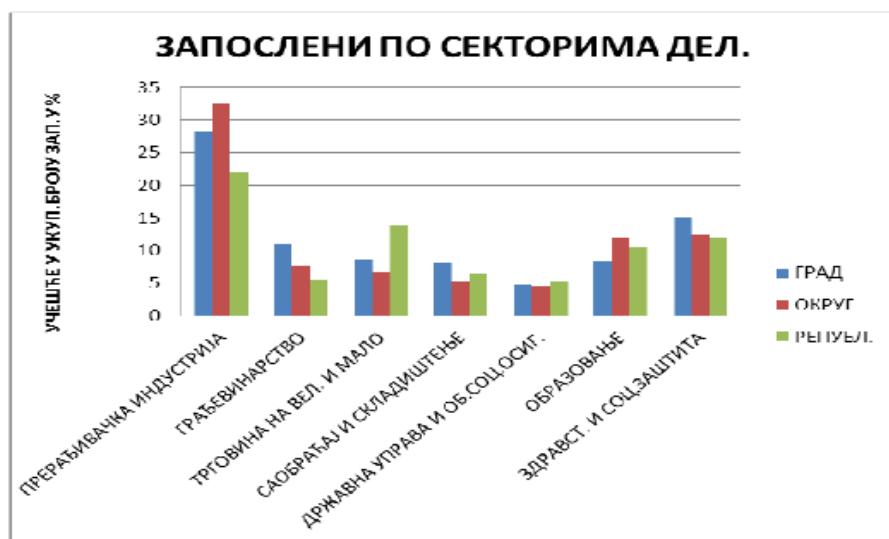

- 14,89% u oblasti zdravstva i socijalnog rada
- 28,34% prerađivačkoj industriji
- 10,91% u građevinarstvu
- 8,43% u obrazovanju
- 8,56% u trgovini na veliko i malo
- 4,67% u državnoj upravi (ustanovama i preduzećima) i soc.osiguranju.

U ovih 7 sektora delatnosti u Gradu Užicu zaposleno je 83,88% od ukupnog broja zaposlenih. Ako pak posmatramo učešće u ukupnoj zaposlenosti ovih delatnosti na nivou Zlatiborskog okruga i nivo Republike Srbije, možemo uočiti sledeće (Grafik 6):

- zaposlenost u prerađivačkoj industriji u Gradu Užicu je iznad republičkog proseka (koji je 21,97%) a ispod proseka za Zlatiborski okrug (32,59%);
- učešće zaposlenih u oblasti građevinarstva na nivou grada (10,91%) daleko prevazilazi prosek okruga (7,66%) i duplo je veća od republičkog proseka (5,39%);
- grad Užice karakteriše nadprosečno učešće zaposlenih u oblasti zdravstva u ukupnoj zaposlenosti, (grad 14,89%, okrug 12,5%, Republika 11,9%);
- učešće zaposlenih u oblasti saobraćaja i skladištenja je iznad prosečnog (grad 8,08%, okrug 5,23% , Republika 6,41%).

Grafik 6: Struktura zaposlenih po sektorima delatnosti

Izvor: Lokalni akcioni plan zapošljavanja grada Užica za 2012.

Kada je reč o zapošljavanju mladih, bilo u nekom od 7 najzastupljenijih sektora delatnosti, ili kroz pokretanje sopstvenih preduzeća i samozapošljavanje, broj mladih koji aktivno traže posao, a posebno broj mladih koji su spremni da se prekvalifikuju, dokvalifikuju ili započnu sopstveni posao je relativno nizak. O tome govore podaci NSZ Filijale Užice, ali i podaci Regionalne razvojne agencije i pojedinih NVOa koje su organizovale obuku za zapošljavanje/samozapošljavanje mladih.²⁹ Takođe, u Lokalnom akcionom planu zapošljavanja grada Užica za 2013. godinu, kao jedne od najvećih slabosti u daljem razvoju tržišta rada i unapređivanju položaja mladih na njemu, navode se nespremnost mladih nezaposlenih za rad i preuzimanje odgovornosti, neadekvatne poslovne kompetencije mladih, kao i produkovanje kadrova neusklađenih sa potrebama tržišta rada od strane obrazovnih institucija.³⁰

Čajetina

U Čajetini je 2002. godine bilo 15.628 stanovnika, dok prema rezultatima poslednjeg popisa (2011), broj stanovnika iznosi 14.726 (81 lice živi i radi u inostranstvu)³¹, što je 902 osobe manje. Učešće dece i mladih u ukupnom stanovništu 2002. godine je iznosilo 17,67% (2.762 mladih od 15 do 29)³², dok je učešće lica koja imaju više od 65 godina u ukupnoj populaciji opštine prelazilo 20%, što znači da svaki peti stanovnik opštine spada u kategoriju ekonomski neaktivnog stanovništva. "Time se potvrđuje konstatacija da je nivo populacije na teritoriji opštine u fazi duboke demografske zrelosti, što se tumači kao negativni faktor za dalji socio-ekonomski napredak. To naime, upućuje na zaključak da starosna struktura populacije u Čajetini ne pogoduje širenju ekonomskog razvoja opštine, jer se sposobnost stanovništva za daljim proizvodnjim zapošljavanjem populacije smanjuje."³³

Takođe, i obrazovna struktura stanovništva ne "olakšava" pristup tržištu rada, jer samo 747 stanovnika ima više ili visoko obrazovanje, dok čak 4.516 lica ima srednju školu, 2.592 samo osnovnu, a 1.324 lica je bez školske spreme.³⁴ Međutim, i pored ove, jasno nepovoljne starosne i obrazovne strukture, stopa nezaposlenosti u opštini Čajetina je daleko niža u odnosu na stopu nezaposlenosti u ostalim opštinama na modruču međuopštinske saradnje Užice (i u odnosu na republički prosek), i iznosi 16,06%.³⁵ Među nezaposlenima na evidenciji NSZ-a se nalazi 196 mladih (od 15 do 29 godina starosti), među kojima dominiraju oni sa III (74 osobe) i IV

²⁹ Lokalni akcioni plan za mlaude Užice 2010-2014

³⁰ Lokalni akcioni plana zapošljavanja grada Užica za 2012. godinu

³¹ Popis stanovništva Republike Srbije 2011, RZS

³² Koriste se podaci iz Popisa 2002. godine, jer podaci o starosnoj strukturi sa poslednje Popisa 2011. još uvek nisu dostupni.

³³ Strategija lokalnog ekonomskog razvoja opštine Čajetina

³⁴ Popis stanovništva Republike Srbije 2002, RZS

³⁵ Podaci dobijeni od filijale NSZ u Užicu, i odnose se na jun 2012.

stepenom stručne spreme (49)³⁶, što na opet ukazuje na nepovoljnu obrazovnu strukturu i deficit radne snage sa visokim stepenom obrazovanja, koji poseduje nova znanja i veštine.

Najzastupljenije privredne grane u Čajetini su **turizam, poljoprivreda, zanatstvo, прерадивачка индустрија у области полјопривредне производње, текстилна индустрија, лака индустрија у области пластике и метала и дрвнорадивачка индустрија**. Turizam je najrazvijenija i najvažnija grana privrede opštine Čajetina – na Zlatiboru kao razvijenijoj turističkoj destinaciji, godišnje se ostvari 1.000.000 noćenja sa oko 250.000 posetilaca.³⁷

Prema podacima filijale NSZ u Čajetini iz 2005. godine, zaposlenost stanovništva prema određenim delatnostima je bila raspoređena na sledeći način³⁸:

Tabela 1. Zaposlenost stanovništva prema određenim delatnostima

Укупно	6.008
Пољопривреда, лов и шумарство	1.857
Рибарство	9
Вађење руда и камена	38
Прерадивачка индустрија	1.287
Производња и снабдевање електричном енергијом, гасом и водом	120
Грађевинарство	191
Трговина	537
Саобраћај, складиштење и везе	225
Финансијско посредовање	38
Активности у вези с некретнинама, изнајмљивање и пословне активности	44
Државна управа и одбрана, обавезно социјално осигурање	232
Образовање	151
Здравствени и социјални рад	393
Остале комуналне друштвене и личне услужне активности	111
Приватна домаћинства са запосленим лицима	0
Екстериторијалне организације и тела	0

Izvor: Filijala NSZ Čajetina, 2005

Prema istom izvoru, među preduzetničkim radnjama u Čajetini dominiraju trgovinske radnje, kao i uslužne delatnosti koje prate razvoj turizma, i ima do 10.2005. godine ih je bilo 677 (Tabela 2).³⁹

³⁶ Podaci dobijeni od filijale NSZ u Užicu, stanje na dan 31.07.2012.

³⁷ Strategija lokalnog ekonomskog razvoja opštine Čajetina

³⁸ Strategija održivog razvoja opštine Čajetina 2010-2020

³⁹ Strategija održivog razvoja opštine Čajetina 2010-2020

Tabela 2. Broj radnji po strukturi delatnosti

	Република	Округ	Општина Чајетина
Укупно	237.545	11.942	677
Пољoprivreda, лов и шумарство	1.522	89	8
Рибарство	28	5	0
Вађење руда и камена	140	6	0
Прерадивачка индустрија	40.599	1.862	129
Производња и снабдевање електричном енергијом, гасом и водом	10	0	0
Грађевинарство	16.863	719	32
Трговина	91.125	4.803	243
Хотели и ресторани	21.767	1.325	107
Саобраћај, складиштење и везе	33.386	1.870	82
Финансијско посредовање	766	32	0
Активности у вези с некретнинама, изнајмљивање и пословне активности	15.252	564	37
Државна управа и одбрана, обавезно социјално осигурање		0	0
Образовање	742	31	0
Здравствени и социјални рад	3.569	100	5
Остале комуналне друштвене и личне услужне активности	11.776	536	34

Izvor: Filjala NSZ Čajetina, 2005

Iz ovih podataka vidimo da na području opštine Čajetina posluje veliki broj trgovina, hotela i restorana, što je neraskidivo povezano sa turizmom u ovoj oblasti. Međutim, kada se radi o mladima i njihovim problemima i preprekama za zaposlenje, u Lokalnom akcionom planu za mlade opštine Čajetina 2010-2014, navodi se da ne postoji kvalitetno obrazovanje iz oblasti turizma i ugostiteljstva u srednjim i višim školama u ovom regionu. Takođe, ne postoje stalni programi savetovanja, praksi i obuka za mlade, što u velikoj meri onemogućava razvoj potrebnih veština za konkretne delatnosti.⁴⁰ „Zapošljavanje i samozapošljavanje, podrazumeva upoznavanje mladih i muškog i ženskog pola sa republičkim i svim ostalim programim za zapošljavanje i organizovanje edukacija na temu start-up kredita i samozapošljavanja. Uz to, sprovodiće se aktivnosti na inteziviranju saradnje sa NSZ kroz aktivnije učešće mladih u obukama i dokvalifikacijama.“⁴¹

Prijepolje

Na teritoriji opštine Prijepolje, prema podacima popisa stanovništva iz 2002. godine, živilo je 45.671 ljudi, a nepunih deset godina kasnije, na istoj teritoriji je popisano 36.713 osoba (4.407 u inostranstvu).⁴² To je skoro neverovatnih 9.000 stanovnika manje, odnosno 20% stanovnika manje u odnosu na 2002. godinu, što ukazuje na sve brže, i sada već možda nezaustavljivo, demografsko pražnjenje opštine Prijepolje. Jedan od možda najbitnijih faktora koji utiče na ovako negativan razvoj demografske situacije, jeste svakako zamiranje privrednih aktivnosti na

⁴⁰ Lokalni akcioni plan za mlade opštine Čajetina 2010-2014

⁴¹ Ibid.

⁴² Popis stanovništva Republike Srbije 2011, RZS

ovom području, sve otežanje otvaranje novih radnih mesta, i samim tim, sve manje šanse za pronađenje posla.

U opštini Prijepolje, zaključno sa julom 2012. godine, na evidenciji NSZ bilo je ukupno 6.785 nezaposlenih, od čega je 1.737 mlađih.⁴³ Među svim nezaposlenima, najveći broj je onih sa I (2.201), III (2.469) i IV stepenom stručne spreme (1.514), što u velikoj meri oslikava nepovoljnu obrazovnu strukturu stanovništva u Prijepolju. Naime, najveći broj stanovništva sa 15 i više godina ima srednje obrazovanje – 41% (13.465), visok procenat ima samo osnovno obrazovanje – 29% (9.754), a 6% (2.136) visoko i više.⁴⁴ U 2012. godini, u Filijali NSZ Prijepolje, 13 lica su dobila subvenciju samozapošljavanja (za pokretanje sopstvenog biznisa), dok je subvenciju poslodavcima za otvaranje novih radnih mesta za zapošljavanje mlađih koristilo 6 poslodavaca za 6 lica. Obuku „*Put do uspešnog preduzetnika – I nivo*“ u 2012. godini uspešno je završilo 121 lice. Od ovog broja 23 lica su mladi od 29 godina starosti.⁴⁵

U opštini Prijepolje je na dan 31.07.2012. bilo aktivno 270 privrednih društava i 1.265 preduzetničkih radnji.⁴⁶ Među najzastupljenijim delatnostima izdvajaju se trgovina na veliko i malo – popravka mottornih vozila i motocikala, prerađivačka industrija, saobraćaj i skladištenje (Tabela 3).

Tabela 3. Privredna društva

Назив делатности	Број
1. Пољопривреда, шумарство и рибарство	11
2. Рударство	0
3. Прерадилачка индустрија	60
4. Снабдевање електричном енергијом, гасом, паром и климатизација	2
5. Снабдевање водом: управљање водама, контролисање процеса уклањања отпада и сличне активности	3
6. Грађевинарство	16
7. Трговина на велико и мало: поправка моторних возила и мотоцикала	105
8. Саобраћај и складиштење	38
9. Услуге смештаја и исхране	8
10. Информисање и комуникација	5
11. Финансијске делатности и делатности осигурања	1
12. Пословање некретнинама	0
13. Стручне, научне, иновативне и техничке делатности	9
14. Административне и помоћне пословне делатности	4
15. Државна управа и одбрана; обавезно осигурање	0
16. Образовање	3
17. Здравствне и социјалне заштите	0
18. Уметност, забава и рекреација	0
19. Остале пословне делатности	2
20. Делатност домаћинства као послодавца; делатност домаћинства која производе робу и услуге за сопствене потребе	0
21. Делатност екстериорних организација и тела	0

Izvor: Kancelarija za lokalni ekonomski razvoj opštine Prijepolje, 2012.

⁴³ Podaci dobijeni od filijale NSZ Prijepolje, na dan 28.08.2012.

⁴⁴ Akcioni plan za razvoj omladinskog preduzetništva opštine Prijepolje, 2011

⁴⁵ Podaci dobijeni od filijale NSZ Prijepolje, na dan 28.08.2012.

⁴⁶ Podaci dobijeni od Kancelarije za lokalni ekonomski razvoj opštine Prijepolje; izvor: RZS

Kada posmatramo strukturu preduzetničkih radnji, možemo videti da su na prvom mestu po zatupljenosti preduzetničke radnje u sektoru **Saobraćaj i skladištenje** (339 preduzetničkih radnji ili 27 %) zatim **preduzetničke radnje u sektoru Trgovine na veliko i malo; popravka motornih vozila i motocikala** (328 preduzetničkih radnji tj 26 %). Treće mesto po zastupljenosti obuhvata radnje u sektoru **Usluge smeštaja i ishrane** (127 preduzetničkih radnji tj. 10%). U odnosu na prethodnu godinu broj preduzetničkih radnji je neznatno povećan (za 27 preduzetničkih radnji tj. 2,13 %) (Tabela 4)⁴⁷.

Tabela 4. Preduzetničke radnje

Назив делатности	2011
1. Пољопривреда, шумарство и рибарство	31
2. Рударство	0
3. Прерадивачка индустрија	189
4. Снабдевање електричном енергијом, гасом, паром и климатизација	0
5. Снабдевање водом: управљање водама, контролисање процеса уклањања отпада и сличне активности	1
6. Грађевинарство	91
7. Трговина на велико и мало: поправка моторних возила и мотоцикала	328
8. Саобраћај и складиштење	339
9. Услуге смештая и исхране	127
10. Информисање и комуникација	8
11. Финансијске делатности и делатности осигурања	7
12. Пословање некретнинама	0
13. Стручне, научне, иновативне и техничке делатности	43
14. Административне и помоћне услужне делатности	7
15. Државна управа и одбрана; обавезно осигурање	0
16. Образовање	0
17. Здравстве и социјална заштита	15
18. Уметност, забава и рекреација	4
19. Остале услужне делатности	75
20. Делатност домаћинства као послодавца; делатност домаћинства која производе робу и услуге за сопствене потребе	0
21. Делатност екстериорних организација и тела	0
УКУПНО	1265

Izvor: Kancelarija za lokalni ekonomski razvoj opštine Prijepolje, 2012.

Što se tiče značajnih privatnih preduzeća u Prijepolju koja zapošljavaju veći broj ljudi, najistaknutija su sledeća:

AD "Trgopek", Proizvodnja hleba i peciva - 50

AD " Rad-Labud", Građevinarstvo - 81

DO "Produkt.promet", Proizvodnja drveta i trgovina vel. i malo - 23

OD "Es- komerc", Trgovina na veliko i malo - 39

⁴⁷ Ibid.

PP "Stileks", Proizvodnja tekstilnih proizvoda - 57

DOO "Ćatić kompani", Proizvodnja keksa i Trgovina - 21

"Voćar Lutka", Proizvodnja i trgovina - 115

DOO "JUS", Proizvodnja metalnih proizvoda - 23

DOO "Mušović", Proizvodnja nameštaja - 11

OD "Dado", Trgovina i otkup malina i šum. plodova - 5

ZTR "Omorika", Prerada drveta - 9

PGP "Beton", Građevinska delatnost - 11

Takođe, u iz Kancelarije za mlade Prijepolje smo dobili informaciju da postoji dobra saradnja sa švajcarskom firmom „Emilio Stecher“ d.o.o., koja se bavi preradom granita i koja se među mladima percipira kao jedan od poželjnijih poslodavaca na teritoriji opštine Prijepolje.

S druge strane, prema podacima koje smo dobili iz Filijale NSZ Prijepolje, a u odnosu na prikazanu zastupljenost privrednih sektora i preduzetničkih radnji, tržište rada u Prijepolju je prezasićeno sledećim zanimanjima: prodavac, krojač-konfekcioner, maturant gimnazije, ekonomski tehničar, automehaničar, autolimar, kuvar, elektronistalater, bravar... Ono što je indikativno, i što otvara mogućnosti za dalje šire analize, jeste činjenica da većina mlađih zasniva svoj radni odnos kod poslodavca, dok je znatno manji broj onih koji se opredeli da samostalno započnu privatni posao.⁴⁸ Takođe, mlađi u Prijepolju generalno u potrazi za boljim poslom napuštaju svoje mesto, što svakako utiče na dalji razvoj ekonomskih aktivnosti, koje zahtevaju mlađe, obrazovane kadrove sa novim znanjima i veštinama. Prema anketi koju su sprovele udruženja građana Građanske Inicijative i Nove Vizije, 10% mlađih je dalo potvrđan odgovor na pitanje „Ukoliko bi vam se ukazala prilika da li bi ste napustili Prijepolje?“, uglavnom navodeći kao glavni razlog bolje zaposlenje (32,33%).⁴⁹

Smanjenju migracija mlađih, i rešavanju ovog ogromnog problema ne doprinosi loša koordinacija aktivnosti na polju razvoja omladinskog preduzetništva između relevantnih institucija i organizacija na teritoriji opštine, kao i nepostojanje čvorišta neophodnog za koordinaciju aktivnosti usmerenih ka preduzetnicima.⁵⁰ U tu svrhu, osnovan je Lokalni centar za

⁴⁸ Lokalni Akcioni plan za mlade Prijepolja za period 2010-2015.

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ Lokalni Akcioni plan za mlade Prijepolja za period 2010-2015.

podršku MSP, koji predstavlja instituciju koju mlađi vide kao lidera na polju podrške preduzetničkom sektoru.⁵¹

Priboj

Rezultati poslednjeg popisa stanovništva iz 2011. godine, pokazuju da na teritoriji opštine Priboj živi 27.127 ljudi, a 2.201 lice živi u inostranstvu, što nije zanemarljiv procenat. U odnosu na 2002. broj stanovnika u Priboju se smanjio za 3.156 ljudi, odnosno, za više od 10%. Ovo je posledica teške ekonomske krize i značajne degradacije uslova i kvaliteti življenja - prosečna neto mesečna zarada u Priboju u aprilu 2012. je iznosila svega 33.222 dinara.⁵²

Prema podacima dobijenim iz Filjale NSZ Prijepolje, zakључno sa julom 2012. godine, u Priboju ima 5.388 nezaposlenih lica na evidenciji NSZ, od kojih je 1.304 mlađih. Taj broj je prema njihovim rečima sigurno veći, jer određen broj ljudi nije prijavljen na tržištu rada – naročito kada su mlađi u pitanju. „Rešenje problema nezaposlenosti treba pre svega tražiti u uspešnom rešavanju procesa restrukturiranja i privatizacije velikih privrednih sistema, ali i kroz stimulisanje i podršku profitabilnih preduzetničkih inicijativa.“⁵³

Kvalifikaciona struktura nezaposlenih je vrlo slična onoj u Prijepolju, pa i svim ostalim opštinama ovog regiona. Naime, najviše je nezaposlenih sa I (1.297), III (2.215) i IV stepenom stručne spreme (1.337).⁵⁴ S obzirom da je godinama u Priboju bio prisutan trend masovnog zapošljavanja stanovništva u velike sisteme: Fap, Poliester, Bratstvo-Jedinstvo, Inkop, stanovništvo je od ranog perioda školovanja bilo usmereno na usko definisane profile obrazovanja koji su bili traženi od strane tih sistema. Prema inerciji, stručne škole su i dalje nastavile da školuju kadrove metalkog, hemijskog i elektrosmera, i pored toga što ti kadrovi nisu više potrebni pribojskoj privredi, a ljudi su se uglavnom zadržavali na nižim stepenima obrazovanja – činjenica je da ti kadrovi iz škola izlaze nestručni i nespremni za tržište rada, uglavnom zbog nemogućnosti da imaju adekvatnu stručnu praksu.⁵⁵ Ovakvo činjenično stanje predstavlja veliku otežavajuću okolnost za mlađe koji se prvi put zapošljavaju i koji nemaju mogućnosti za dobijanje novih praktičnih znanja i veština.

Gavni nosilac razvoja i transformacije ovog područja je industrija i nekadašnji gigant „Fabrika automobila Priboj“ (FAP), koji je nekada zapošljavao oko 7.000 radnika, a danas zapošljava nešto manje od 1.500 radnika. Prema podacima Narodne Banke Srbije, u januaru 2006. godine,

⁵¹ Ibid.

⁵² Prosečne zarade po zaposlenom prema statističkim teritorijalnim jedinicama, april 2012, RZS

⁵³ Strategija i Akcioni plan za mlade u Priboju, 2010-2013

⁵⁴ Podaci dobijeni od filijale NSZ Prijepolje, na dan 28.08.2012.

⁵⁵ Ibid.

u opštini Priboj je bilo aktivno 79 malih i srednjih preduzeća u privatnom vlasništvu. Sektor malih i srednjih preduzeća čini 97% svih preduzeća u opštini, dok među njima dominiraju mala preduzeća (čak 93%), sa najjednostavnijom organizacionom strukturom – vlasnik preduzeća je ujedno i menadžer.⁵⁶ Najveći broj malih i srednjih preduzeća nalazi se u sektoru trgovine (27) i prerađivačkoj industriji (33).

Svi socio-ekonomski pokazatelji nam ukazuju na brojne probleme sa kojim se suočavaju stanovnici Priboja, a naročito mladi. Rezultati koje je Kancelarija za mlade dobila sprovodeći anketu među grupom mlađih ljudi (17-28 godina) u Priboju, u periodu decembar 2008. januar 2009, su i više nego alarmanti:⁵⁷

- Preko 90% studenata po završetku studija ne namerava da se vrati u rodni grad
- 38% mlađih koji ne studiraju, planiraju da napuste Priboj
- 64% imaju negativan stav prema OCD
- Svega 19% su zaposleni
- 20% smatra da je obrazovni sistem zadovoljavajući
- 65% smatra da je korupcija prihvatljiva, ako je to jedini način kojim rešavaju probleme.

Ukratko, neophodni su raznovrsni mere podrške za zapošljavanje, samozapošljavanje, dokvalifikacije, usavršavanje, i konkretnе mere koje bi podrazumevale otvaranje novih radnih mesta na teritoriji opštine Priboj.

Nova Varoš

U Novoj Varoši živi 16.758 stanovnika (265 u inostranstvu), što je 3.224 stanovnika manje u odnosu na 2002. godinu, odnosno čitavih 16% manje.⁵⁸ Pored vrlo niskih mesečnih zarada – 31.360 dinara u aprilu ove godine⁵⁹ - među radno aktivnim stanovništvom, krajem jula 2012. godine, u Novoj Varoši je bilo 2.554 lica na evidenciji Filijale NSZ Prijeopolje, od koji je 524 lica između 15 i 29 godina starosti.⁶⁰ Kao i u drugim opštinama na području međuopštinske saradnje Užice, nepovoljna obrazovna struktura se jasno odražava i na tržište rada, tako da među nezaposlenima preovlađuju osobe sa III (894) i I stepenom stručne spreme (856), i upravo ova lica spadaju u grupu najugroženijih nezaposlenih lica.

U Akcionom planu zapošljavanja za 2012. godinu opštine Nova Varoš, predstavljeni su rezultati istraživanja lokalnih poslodavaca koje je sprovedla Regionalna privredna komora Užice na

⁵⁶ Ibid.

⁵⁷ Strategija i Akcioni plan za mlade u Priboju, 2010-2013

⁵⁸ Popis stanovništva Republike Srbije 2011, RZS

⁵⁹ Prosečne zarade po zaposlenom prema statističkim teritorijalnim jedinicama, april 2012, RZS

⁶⁰ Podaci dobijeni od filijale NSZ Prijeopolje, na dan 28.08.2012.

velikom broju privrednih subjekata, a koji ukazuju na percepciju pasivnosti i neadekvatnosti radne snage. Pronalažanje adekvatnih zaposlenih se smatra manje-više teškim od strane 70% preduzeća, i to se uglavnom pripisuje nedostatku kvalifikacija i stručnih kandidata, dok je uglavnom izražena potreba za radnom snagom koja poseduje tehničke i kompjuterske veštine.⁶¹ U narednih 6 meseci 13% preduzeća planira zapošljavanje radnika sledećih zanimanja: operatere, kontrolore, mehaničare, instalatere, prodajno i uslužno osoblje.⁶² Prema istom izvoru i istraživanju na teritoriji opštine Nova Varoš su deficitarna sledeća zanimanja:

- knjigovođe sa znanjem izrade završnog računa	- tesari
- bravari	- keramičari
- mašinbravari	- zidari
- zavarivači	- armirači
- alatničari	- stolari
- poznavaoci CNC tehnologije	- tapetari
- brusači	- farbari
- metaloglodači	- mesari

Kada govorimo o strukturi privrede Nove Varoši, valja reći da je u prvoj polovini 2011. poslovalo 19 privrednih društava i oko 440 preduzetničkih radnji, od kojih mala preduzeća u privatnom vlasništvu čine 91,58%, a najbrojnija su preduzeća iz oblasti **trgovine** (40%), **prerađivačke industrije** (24,21%) – **proizvodnja prehrambenih proizvoda** 17,39%, **proizvodnja odeće** 8,70%, **prerada drveta i proizvodnja papira** 34,78%, **proizvodnja hemijskih proizvoda** 1,6%, **proizvodnja od gume i plastike** 13,04%, **proizvodi od metala** 6,2%; **saobraćaja, skladištenja i veza** 23,86%, i **ugostiteljstva** (usluge, hoteli, restorani) 11,14%.⁶³ Preko 50% zaposlenih je zaposleno u malim preduzećima, koja zapošljavaju manje od 10 radnika.

Tako je broj zaposlenih u preduzećima, ustanovama, zadružama i organizacijama u 2011. (1.973 lica) bio raspoređen na sledeći način:⁶⁴

- poljoprivreda, šumarstvo i vodoprivreda -59 lica;
- ribarstvo - 0 lica;

⁶¹ Akcioni plan zapošljavanja za 2012. godinu opštine Nova Varoš

⁶² Ibid.

⁶³ Ibid.

⁶⁴ Ibid.

- vađenje ruda i kama -0 lica;
- prerađivačka industrija - 687 lica;
- proizvodnja električne energije, gasa i vode - 242 lica;
- građevinarstvo - 4 lica;
- trgovina na veliko i malo, opravka -93 lica;
- hoteli i restorani - 45 lica;
- saobraćaj, skladištenje i veze -53 lica;
- finansijsko posredovanje -16 lica;
- poslovi sa nekretninama, iznajmljivanje -18 lica;
- državna uprava i socijalno osiguranje -153 lica;
- obrazovanje -315 lica;
- zdravstveni i socijalni rad -281 lica;
- dr. komunalne, društvene i lične usluge -12 lica.

Iz ovih podataka vidimo da veliki broj ljudi pronalazi zapošljjenje u lokalnoj samoupravi/državnoj upravi, što nikako ne doprinosi razvoju daljih privrednih i ekonomskih aktivnosti na području ove opštine. Bez budućeg zapošljavanja u prizvodnim i uslužnim delatnostima, napredak se ne može očekivati. Kada su mladi u pitanju, problem pri njihovom zapošljavanju svakako predstavlja nedostatak tehničkih znanja i veština, poznavanje rada na računaru kao i stranih jezika. Takođe, postoji i realan nedostatak edukativnih programa za mlade, ali vrlo često i oni sami su nedovoljno motivisani za učešće u takvim programima.⁶⁵

⁶⁵ Strategija i Akcioni plan za mlade u Novoj Varoši 2010-2013.

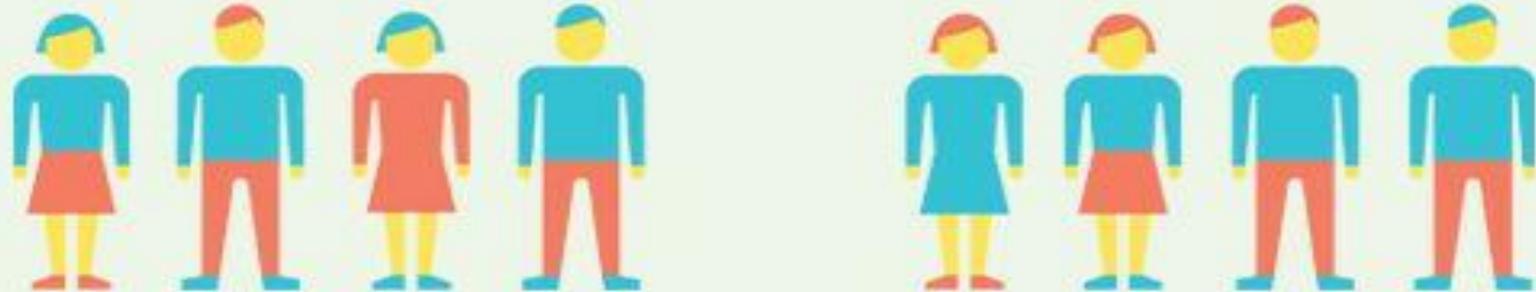

USAID | SRBIJA
OD AMERIČKOG NARODA

Socijalno preduzetništvo - od ideje do pokretanja socijalnog preuzeća -

Šta je socijalno preduzetništvo?

Socijalna preduzeća su biznisi sa primarnim ciljevima u društvenoj sferi čiji se profit reinvestira u socijalne ciljeve, a ne koristi da se poveća profit vlasnika i/ili osnivača (Odeljenje za trgovinu i industriju, UK)

Organizacije ili poduhvati koji postižu svoju društvenu svrhu pomoći preduzetničkih aktivnosti (Allijansa socijalnih preduzeća)

Socijalna preduzeća su neprofitne privatne organizacije koje se bave proizvodnjom roba i pružanjem usluga, što je direktno povezano sa njihovim jasnim ciljem da zajednica ima koristi od njihovih aktivnosti. Ona se oslanjaju na kolektivnu dinamiku... visoko vrednuju svoju autonomnost i preuzimaju ekonomski rizik (Defurni i Najsens)

Istorijski osvrt

- Pojava ideje i prakse sa razvojem kapitalizma u 18-om i 19-om veku
- Grupe za samo-pomoć i udruženja vođena po principima filantropije i milosrđa.
- Inicijative za ublažavanje posledica siromaštva zbog industrijalizacije
- Najvidljivije u Francuskoj, Engleskoj i Italiji, gde su se ukorenile radničke-proizvodne zadruge.
- Prva moderna socijalna preduzeća uvedena u Italiji, 1991. godine, zakonom 381/1991., u pravnoj formi zadruge i nazvana su „socijalne zadruge“ (*cooperative sociale*).
- Izraz „socijalne zadruge“ (*cooperativa sociale*) je prvi put počeo da se koristi sredinom 70tih godina u akademskoj literaturi
- U Britaniji utemeljivača izraza Freer Spreckley (1978) ga upotrebio u publikaciji *Social Audit – A Management Tool for Co-operative Working*)
- U Italiji je izraz promovisan u žurnalu pod nazivom „Impresa sociale“ (*Socijalno preduzeće*) objavljenom 1990. godine
- U Italiji je ovaj koncept baziran na inicijativama u oblasti psihijatrijskog lečenja (reforme sistema zdravstvene zaštite)
- Korišćena pravna forma zadruga za organizacije terapeutsko-radne integracije psihijatrijskih bolesnika.
- Zadružna forma po svojim principima korespondira sa socijalnim preduzećima.
- 1991 je u Italiji usvojen i *Zakon o socijalnim zadrugama*, uvodeći ovaj izraz u pravnu praksu

Iskustva drugih

- **U Italiji**, socijalne zadruge postoje od 1991, (*cooperative sociale*), Tip A i Tib B
- **Zakon portugalskih "zadruga socijalne solidarnosti "** (*cooperativa de solidariedade social*) napravljen 1997.
- **U Španiji**, 1999, nacionalni zakon je uredio okir "zadruge za socijalnu inicijativu" (*cooperativa de iniciativa social*).
- **Francuski zakon**, usvojen 2002, definiše "zadružna društva sa kolektivnim interesom" (*société coopérative d'intérêt collectif, ili SC/C*).
- **U Grčkoj**, 1999, status "socijalne zadruge sa ograničenom odgovornošću" (*Koinonikos Syneterismos Periorismenis Eufthinis, ili KoiSPE*) je kreiran za organizacije čije su ciljne grupe osobe sa psihosocijalnim teškoćama.
- **U Finskoj**, zakon iz 2004 definiše kao socijalna preduzeće sva preduzeća koja u bilo kojoj formi, zapošljavaju najmanje 30% osoba sa invaliditetom ili osobe koje su dugotrajno nezaposlene ili se otežano zapošljavaju
- **U Italiji** je 2005 usvojen zakon o *imprese sociali – socijalnim preduzećima*, što je bio direktno obogaćivanje zakona o socijalnim zadrugama iz 1991.
- U 2002, **Britanski parlament** je pokrenuo Strategiju o socijalnim preduzećima, i formirao Jedinicu za socijalna preduzeća (SEnU) koja je koordinisala implementaciju strategije u Engleskoj i Velsu.
- U EU parlamentu od 1989. do 2000. jedinica za socijalno preduzetništvo (*the European Parliament Social Economy Intergroup*)
- Rezolucija Evropskog parlamenta o socijalnom preduzetništvu iz 2009. godine
- Usvajanjem Agende 2020, u EU okvir ulazi i termin "inkluzivni rast" koji insistira na ekonomiji osetljivoj na ugrožene kategorije
Trenutno je u većini zemalja EU socijalna ekonomija na neki način uvedena u pravni sistem

Socijalno preduzetništvo učestvuje sa 10% u ukupnoj evropskoj ekonomiji, čine ga više od 2 miliona socijalnih preduzeća (koja deluju u različitim statusno pravnim oblicima), i zapošjava 6% od ukupne radne snage u EU.

EKONOMSKI KRITERIJUMI - EMES

Kontinuirana aktivnost na proizvodnji Proizvodnja roba ili pružanje usluga ih robe i/ili pružanju usluga razlikuje od tradicionalnih neprofitnih formi.

Visoki nivo autonomije Nezavisna od javnog sektora, i donatora.

Značajan nivo ekonomskog rizika Preuzimaju rizik svoje inicijative i finansijska održivost zavisi od napora i sposobnosti.

Minimalna količina plaćenog rada Obavljuju svoje aktivnosti angažovanjem volonterskog i minimalne količine plaćenog rada.

SOCIJALNI KRITERIJUMI - EMES

Jasan cilj da zajednica ima koristi	Napori ka služenju i pomoći zajednici ili ranjivim grupama.
Inicijativa pokrenuta od strane grupe građana	Kolektivna filozofija ljudi iz iste zajednice.
Moć donošenja odluka nije zasnovana na vlasništvu kapitala	Sve zainteresovane strane moraju biti uključene u proces donošenja odluka.
Participativna priroda	Opšte učestvovanje, participativno upravljanje.
Ograničena raspodela profita	Raspodeljuju profit samo do određene mere.

SEKTOR

Privatni Etički biznis **Socijalna zadruga** Udruženja Javna preduzeća

FINANSIJE

Prihodi **od prodaje** Grantovi Porezi

CILJ

Profit **Socijalna svrha**

SVOJINA

Privatna Društvena/Zajednička Javna

CILJ:
**Praktični vodič za početnu procenu
izvodljivosti ideje**

Prepostavka:
**Početno postavljanje ciljeva je kritično u
postavljanju i osnivanju socijalnog preduzeća**

Prepostavka:
**Početna procena o izvodljivosti ideje se fokusira
na izbor najadekvatnije ideje i identifikovanje
“kritičnih tački”**

POSTAVLJANJE CILJEVA: Zašto je važno da se uradi?

Očekivani cilj i rezultat profitnog preduzeća je već poznat: NAPRAVITI PROFIT!

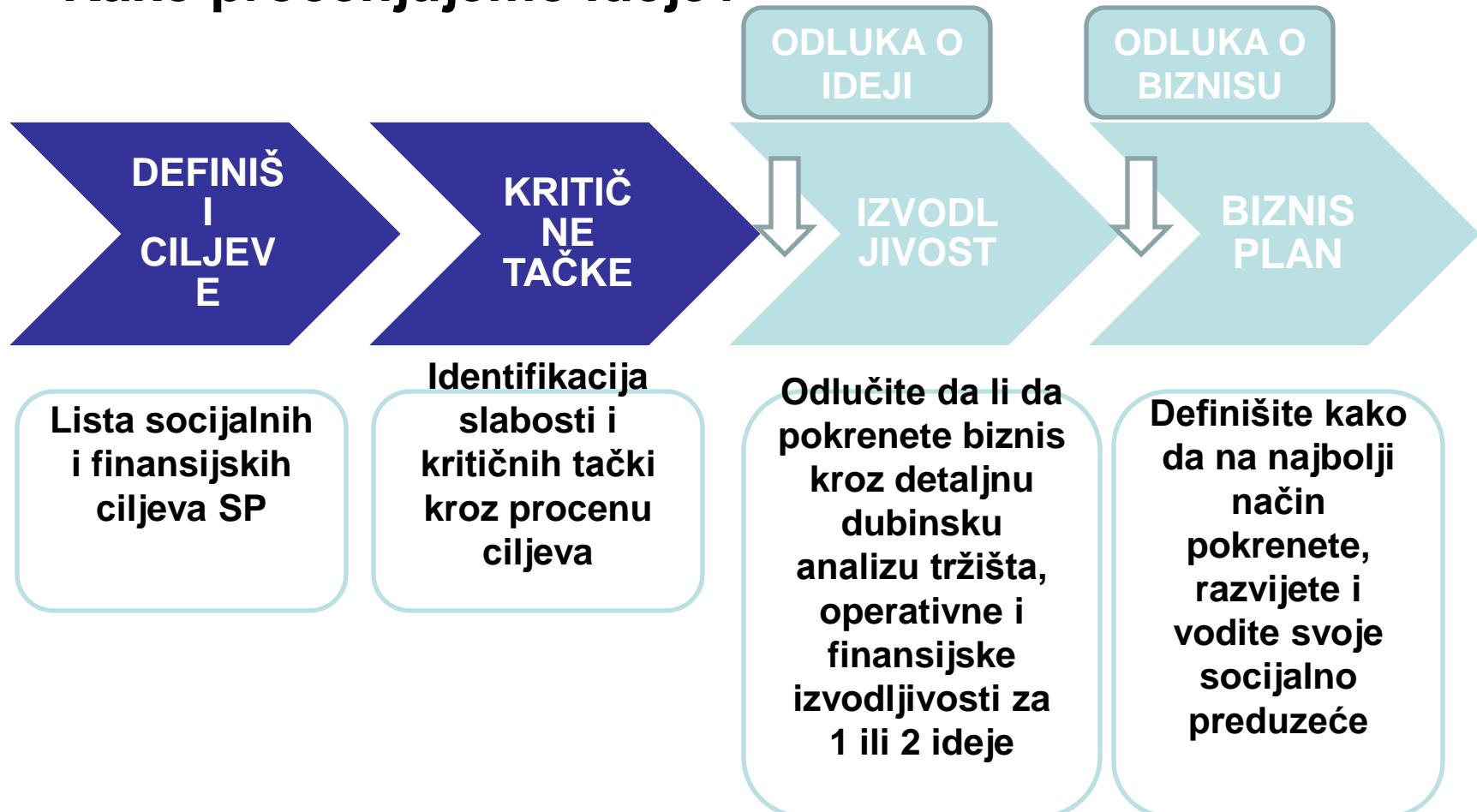
POSTAVLJANJE CILJEVA: Zašto je važno da se uradi?

Očekivani cilj i rezultat socijalnog preduzeća nije tako jasno vidljiv - početni ciljevi moraju biti jako dobro postavljeni

Kako procenjujemo ideje?

Zašto je važno postaviti ciljeve?

Osigurava dogovor između svih zainteresovanih strana

Dobijte pristanak zaposlenih koji imaju različite uloge (zaposleni, menadžment), od strane upravnog odbora, i svih ostalih zainteresovanih strana za socijalno preduzeće

Odaberite poslovnu ideju i upravlajte procesom poslovnog planiranja

Bisnis ideje se mogu proceniti objektivno koristeći različite kriterijume

Upravlajte poslovanjem

Jasni socijalni i poslovni ciljevi pomažu upravljačima da donose bolje operativne odluke

Procenjivanje da li je SP uspešno

Praćenje finansijskih i socijalnih ciljeva po matrici koja je unapred postavljena pomaže vam da merite uspešnost SP

Kakve ciljeve socijalna preduzeća imaju?

SOCIJALNI CILJEVI

Socijalni rezultati
koji se očekuju od
SP

FINANSIJSKI CILJEVI

Finansijski
parametri koji se
očekuju od SP

**Ovi ciljevi koegzistiraju u SP, i često mora da se
balansira između njih!!!**

PRIMER SP ZA TRANZICIONO ZAPOŠLJAVANJE

Kako postaviti socijalne ciljeve za SP?

Struktura zapošljavanja: Da li je zapošljavanje trajno ili prelazno (ili kombinacija)? Koliko bi naši klijenti bili u radnom odnosu? U slučaju zapošljavanja da li će to biti puno ili skraćeno radno vrieme? Koji je minimalni / maksimalni broj sati koje bi klijenti trebali raditi? Šta je najduže radno vreme? Radno vreme je fleksibilno ili fiksno? Ima li vremena kada zaposleni ne mogu raditi? (npr. vikendi i večeri, ...)

Veštine / radna okruženje: Koji nivo veština je potreban da se uđe u SP? Koje veštine će naučiti na poslu? Kakav posao trebaju raditi? • Koji nivo stresa će klijenti biti u mogućnosti podneti?

Zarade i unapređivanje: Kako je uređeno unapređivanje? Koja bi trebala biti zarada (nadnica po satu, povećanje plate, naknade)?

Supervizija: Kakva će biti supervizija? Koliko zaposlenih po supervizoru? Koji je zadatak supervizora?

Kako odrediti financijske ciljeve za SP?

Financijski ciljevi: Šta je dugoročni financijski cilj SP? Koliko godina može organizacija/osnivač podržavati SP dok se cilj ne postigne? Koliko novca može organizacija/osnivač potrošiti u prvim godinama da bi subvencionisala SP?

Početni troškovi: Koliko novca bi organizacija/osnivač mogli priuštiti za pokretanje novog SP? Može li organizacija skupiti iz donacija novac za pokrivanje početnih troškova?

PRIMER – SP ZA TRANZICIONO ZAPOŠLJAVANJE

SOCIJALNI CILJ	
Minimalni broj tranziciono zaposlenih	15
Minimalni broj stalno zaposlenih	0
Veština koje će zaposleni steći	timski rad, poznavanje rada na računaru, komunikacija
Prilike za napredovanje u karijeri	Najmanje 2 mogućnosti da se presele u uloge supervizora
Radno vreme	10:00-16:00
Najduži dnevni angažman po zaposlenom	5 sati

PRIMER – SP ZA TRANZICIONO ZAPOŠLJAVANJE

FINANSIJSKI CILJ

Maksimalni početni troškovi	20.000 EURA
Najveće poslovni gubici godišnje	7.000 EURA u prvoj godini, bez subvencija
Maksimalni broj meseci dok se posao razradi	12 meseci
Minimalni iznos koji SP vraća osnivaču	Ne

Kako koristiti ciljeve za filtriranje ideja?

POSLOVNA IDEJA					
SOCIJALNI CILJ	1	2	3	4	5
Minimalni broj tranziciono zaposlenih	Red	Yellow	Green	Red	Green
Minimalni broj stalno zaposlenih	Green	Red	Yellow	Yellow	
Veština koje će zaposleni steći	Green	Yellow	Red	Red	Green
Prilike za napredovanje u karijeri	Red	Green	Red	Green	Green
Radno vreme	Green	Red	Green	Green	
Najduži dnevni angažman po zaposlenom	Green	Red	Yellow	Red	Green
FINANSIJSKI CILJ					
Maksimalni početni troškovi	Green	Green	Green	Red	Yellow
Najveće poslovne gubitke godišnje	Red	Red	Green	Green	Green
Maksimalni broj meseci dok se posao razradi	Red	Green	Yellow	Green	Green
Minimalni iznos koji SP vraća osnivaču	Green	Yellow	Green	Red	Yellow

Najbolje poslovne ideja morate da proverite na "kritične tačke " u sledećim područjima

TRŽIŠTE

Ko su kupci, koje su tržišne niše, da li tržište zadovoljava i veće socijalne ciljeve, koliko su kupci spremni da plate, itd...

OPERATIVNA IZVODLJIVOST

Koji su vam operativni resursi potrebni, koje trenutno imate, kakva je operativna izvodljivost projekta, itd...

FINANSIJSKE IMPLIKACIJE

Koliko je potrebno novca za otpočinjanje, koji je period povratka investicije, itd...

**DEFINIŠI
CILJEVE**

**KRITIČNE
TAČKE**

**ODLUKA O
IDEJI**

**Proverite ponovo
ciljeve sa svojom
cijljnom grupom**

**Napravite listu
konačnih ciljeva**

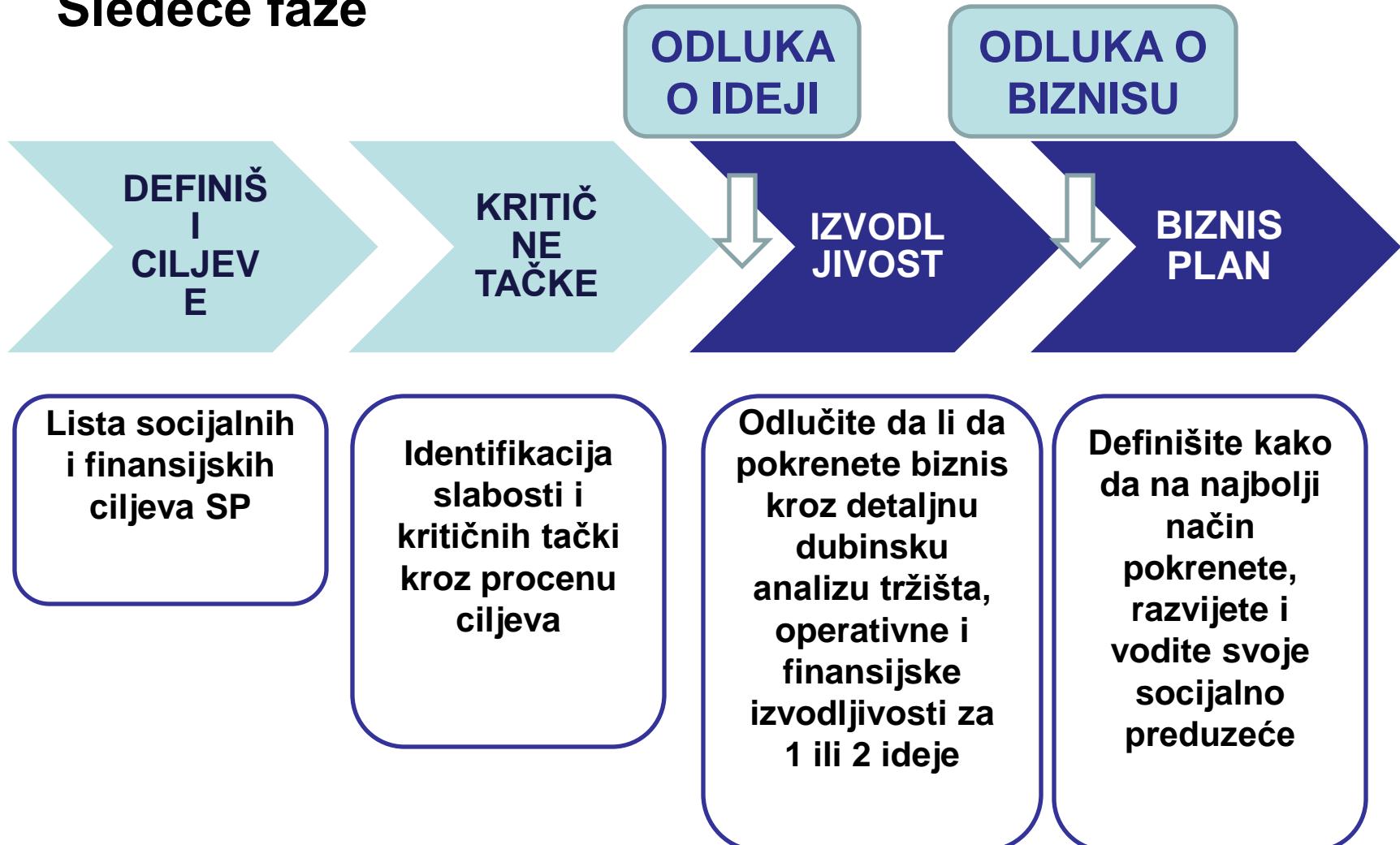
**Fokusirajte se na
kritična mesta**

**Eliminišite ideje koje
neće raditi**

**Izaberite najviše do 2
ideje**

Sledeće faze

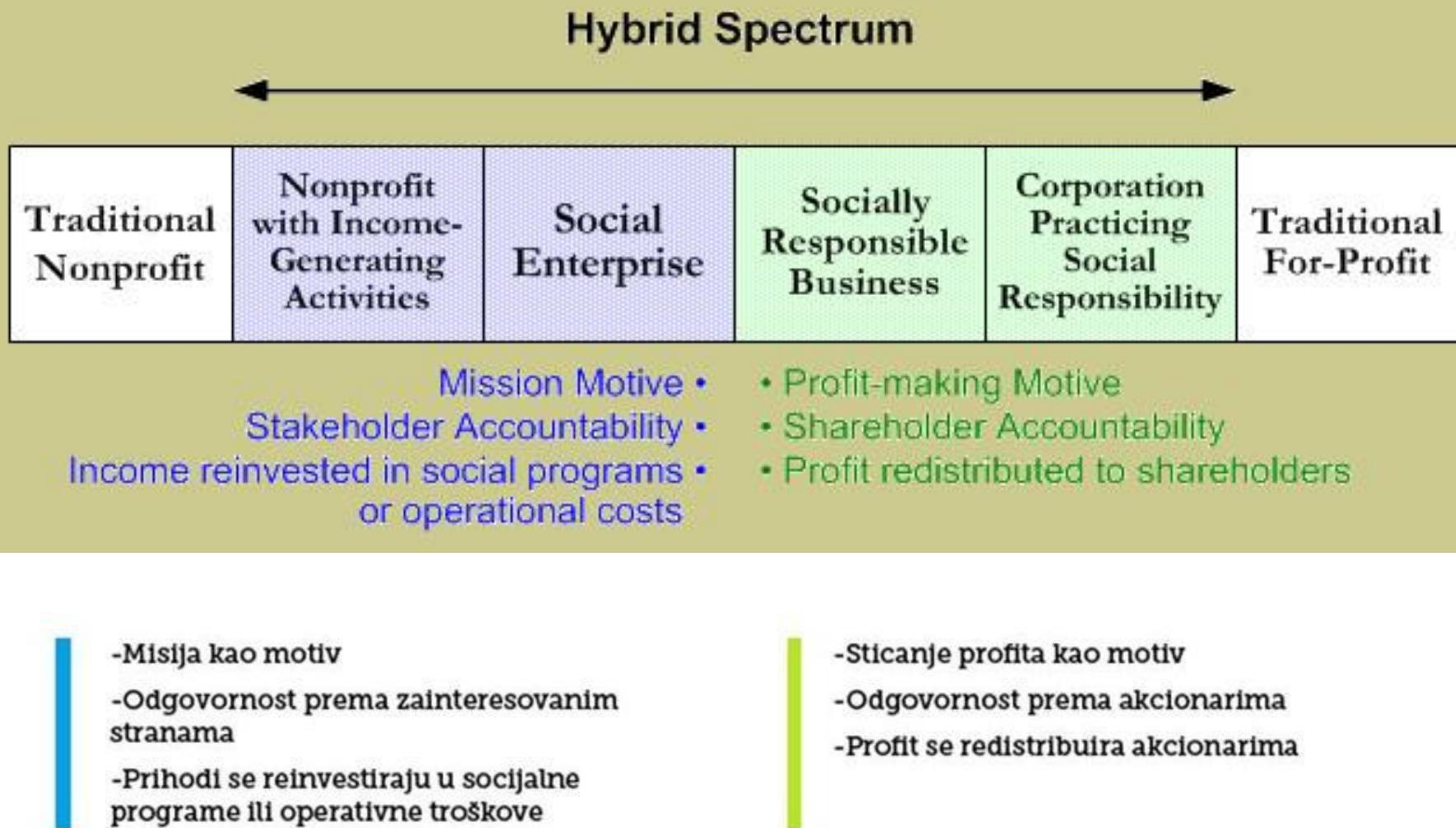

Tipologija socijalnih preduzeća po Kim Alter

- Promena u streljenju neprofitnih organizacija ka postizanju većeg socijalnog uticaja uz istovremeno diversifikovanje finansiranja, značajan je faktor u pojavi takozvanog „neprofitnog hibrida“, organizacija koje su delom profitnog, a delom neprofitnog karaktera.
- Ove organizacije deluju u takozvanom „hibridnom spektru“, koji uključuje četiri tipa hibridnih entiteta (vidi sliku ispod).

DISKUSIJA: ALTER/EMES

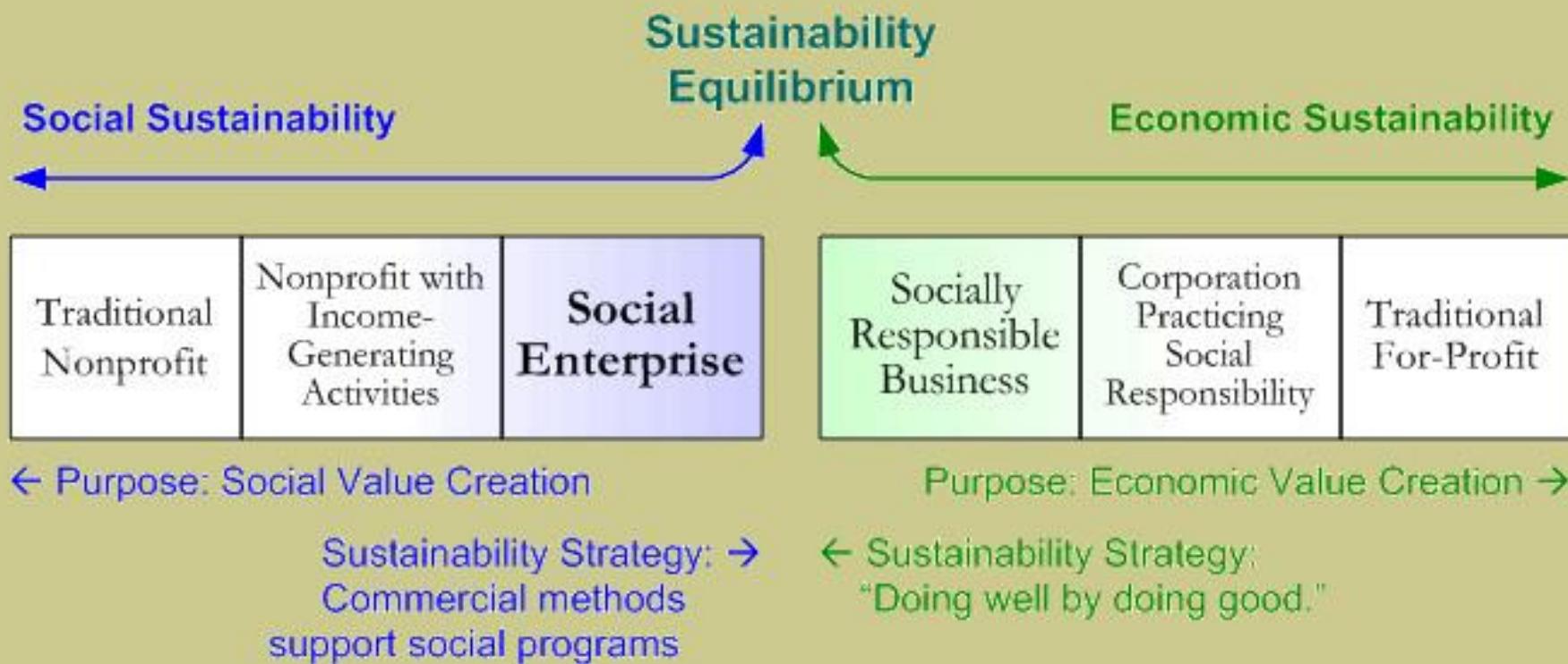

Tipologija po Kim Alter

*Dve prepoznatljive familije organizacija nastanjuju hibridni spektar. Obe moraju da budu **ODRŽIVE**. Ono što razdvaja ove dve grupe je **svrha (misija)**.*

- **Neprofitne organizacije** se osnivaju radi stvaranja socijalne vrednosti, međutim, finansijska održivost ne može biti postignuta bez eksternog finansiranja, ili pak samostalnog generisanja sredstava.
- **Profitne organizacije** se osnivaju radi stvaranja ekonomске vrednosti, ali veoma često moraju da imaju jasan društveni doprinos, kako bi preživeli na tržištu.

Finansijski spektar socijalnih preduzeća – Kim Alter

- Različite ***finansijske strategije*** koje socijalna preduzeća i neprofitne organizacije imaju
- Socijalna preduzeća mogu poboljšati efikasnost i efektivnost organizacije i na sledeće načine:
 - a) Smanjivanjem potrebe za doniranim sredstvima;
 - b) Obezbeđivanjem pouzdanije, raznovrsnije baze finansiranja; ili
 - c) Poboljšanjem kvaliteta programa kroz povećanje tržišne discipline (Dees, Gregory, 1998.).

Finansijski spektar socijalnih preduzeća – Kim Alter

Različite finansijske strategije:

- *diverzifikacije prihoda*
- *pune finansijske samodovoljnosti,*
- *smanjivanja troškova*
- *i maksimizacije resursa (Alter, 2007.).*

Organizaciona struktura:	Tradisionalno-neprofitna	Tradisionalno neprofitna/Socijalno redužeće	Socijalno preduzeće	Socijalno preduzeće	Socijalno preduzeće
Finansijski spektar	Puna filantropska podrška	Delimična samoodrživost	Održivost protoka kapitala	Operativna samoodrživost	Finansijska samoodrživost
Nivo prihoda	Bez prihoda. Prihod oslanja se pokriva na određeni nivo subvencije/donacije kako bi se održale tekuće aktivnosti.	Prihod operativnih ili programskih programima koji su niži od tržišnih vrednosti.	Prihod pokriva operativne troškove koji su niži od punih tržišnih vrednosti.	Prihod pokriva operativne troškove bez investicione vrednosti.	Prihod pokriva sve operativne i investicione troškove po tržišnim vrednostima.

Organizaciona struktura:	Tradicionalno-neprofitna	Tradicionalno neprofitna/Socijalno redužeće	Socijalno preduzeće	Socijalno preduzeće	Socijalno preduzeće
Subvencije/Donacije	100% subvencionisani/donirano.	Socijalno preduzeće/matična organizacija u većoj meri subvencionisana/donirana.	Premošćuje deficit između zarađenog prihoda i troškova, investicije i dalje subvencionisane/donirane.	Prihodi nisu subvencionisani, investicije delimično subvencionisane.	Bez subvencija/donacija

Organizaciona struktura:	Tradicionalno-neprofitna	Tradicionalno neprofitna/Socijalno redužeće	Socijalno preduzeće	Socijalno preduzeće	Socijalno preduzeće
Održivost kroz ostvareni prihod	Neodrživo. Zahteva kontinuiranu spoljnu finansijsku podršku (donacije). Na povrat troškova se gleda kao na slučajni benefit, a ne kao na očekivani i planirani rezultat.	Neodrživo. Organizacija je zavisna od donacija i subvencija kako bi opstala; ipak, može sama da finansira izolovane aktivnosti i usluge.	Približava se održivosti. Samostalno pokriva direktne troškove; operativni troškovi i rast i dalje subvencionisani; prihodi pokrivaju dnevne aktivnosti, ostajući na nuli.	Očekuje se održivost. Operativni troškovi pokriveni iz sopstvenih prihoda. Nema profita. Donacije i subvencije smanjene.	Održivo ka profitabilnom. Prihodi pokrivaju sve operativne i finansijske troškove. Iz profita se finansira dalji rast. Stvar izbora da li će se neprofitni karakter i pravno promeniti u profitni.

Organizaciona struktura:	Tradicionalno-neprofitna	Tradicionalno neprofitna/Socijalno redužeće	Socijalno preduzeće	Socijalno preduzeće	Socijalno preduzeće
Vrsta prihoda	Filantropske donacije Grantovi Podrška u naturi Volonterski rad	Filantropske donacije Grantovi Podrška u naturi Volonterski rad Podrška matične organizacije	Grantovi za finansiranje deficita Popusti i poreske olakšice Kamatne stope ispod tržišne vrednosti Volonterski ili rad ispod tržišne vrednosti (pripravnici i stažisti) Kamatne stope ispod tržišne vrednosti Podrška matične organizacije Povlašćeni ugovori	Popusti i poreske olakšice Kamatne stope ispod tržišne vrednosti Podrška matične organizacije Premošćavanje pomoću grantova za specifične troškove Povlašćeni ugovori	Poreske olakšice dozvoljene zakonom u slučaju da organizacija zadrži neprofitni karakter Povlašćeni ugovori

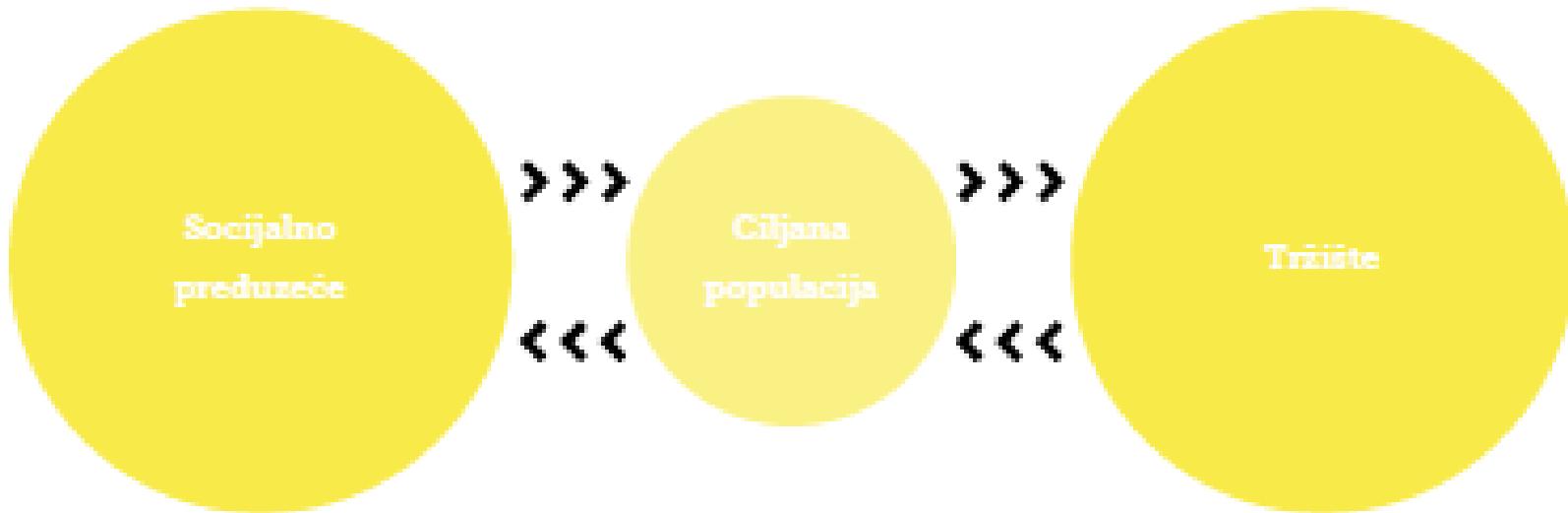

Operativni modeli socijalnih preduzeća

- U odnosu na svrhu, finansijske strategije i misiju Kim Alter je definisala 9 osnovnih operativnih modela kao svojevrsni vodič za socijalne preduzetnike
- Operativni modeli ne smeju da se pomešaju i zamene sa opisom organizacionih ili pravnih struktura
- Modeli ilustruju moguće konfiguracije za stvaranje socijalne vrednosti (merljivog uticaja) i ekonomске vrednosti (prihoda), te se podjednako mogu primeniti na institucije, programe i pružanje usluga

Socijalno preduzeće prodaje poslovnu podršku i finansijske usluge svojoj ciljnoj grupi ili „klijentima“. Potom, ciljna grupa socijalnog preduzeća prodaje svoje proizvode i usluge na otvorenom tržištu.

Model preduzetničke podrške

Pro Mujer (Pro Žene), primer Modela preduzetničke podrške

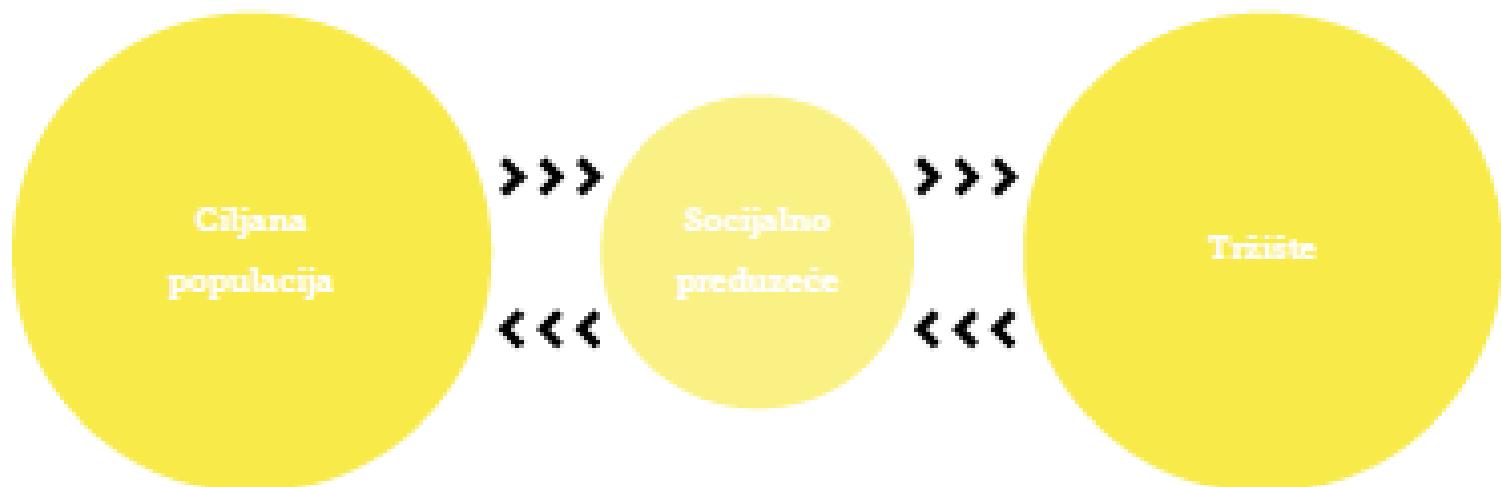
je međunarodna organizacija za razvoj žena, osnovana 1990.godine radi osnaživanja njihovog socijalnog i ekonomskog položaja. Organizacija postiže svoju misiju osnivanjem mikrofinansijskih institucija koje ženama sa niskim prihodima obezbeđuju male zajmove obrtnog kapitala (50\$ - 300\$). *Pro Mujer* takođe obezbeđuje zdravstveno obrazovanje i povezuje žene i njihove porodice sa zdravstvenim uslugama.

Fond za mikro razvoj, primer Modela preduzetničke podrške iz Srbije:

je mikrofinansijska nevladina organizacija osnovana radi podrške unapređenju socijalnog i ekonomskog životnog standarda ekonomski aktivnog i siromašnog stanovništva u Srbiji. Fond za mikro razvoj (FMR) osnovan je kao nevladina organizacija 2001. godine kao deo međunarodne organizacije Danski Savet za izbeglice (DSI). FMR je u potpunosti i formalno preuzeo programe: mikrokredit, tehnička podrška i obuka korisnika od DSI početkom 2004. Godine.

Model posrednika na tržištu

Ovaj model socijalnog preduzeća obezbeđuje usluge svojoj ciljnoj grupi ili „klijentima“, malim proizvođačima (pojedinci, firme ili zadruge), kako bi im pomogla da pristupe tržištu/tržištima. Usluge socijalnih preduzeća dodaju vrednost proizvodima ciljne grupe, a generalno ove usluge uključuju: proizvodnu i marketinšku podršku i kredite. Posrednik na tržištu ili u potpunosti kupuje proizvode svoje ciljne grupe ili ih uzima po

Model posrednika na tržištu

- Organizacije koje se bave marketingom, organizacije koje se bave fer trgovinom (fair trade), kao i poljoprivredne i samostalne zanatske organizacije, često koriste ovaj model socijalnog preduzeća. Uobičajeni tipovi poslovanja koji primenjuju ovaj model su: marketinške organizacije, firme i prodavnice potrošne robe, kao i poslovi prodaje prehrambenih i poljoprivrednih proizvoda. Fer trgovina (*Fair trade*) je koncept koji se koristi za organizovani globalni društveni pokret koji koristeći tržišne mehanizme pokušava da pomogne proizvođačima iz zemalja u razvoju da imaju bolje uslove u plasiraju svojih proizvoda na globalnom tržištu i tako postignu održivost. Više o ovom pokretu na <http://www.fairtrade.net/>

Model posrednika na tržištu

Marketinška kooperativa *Plavac*, primer Modela posrednika na tržištu

Neprilike za Aete, domorodački narod Luzona na Filipinima, počele su erupcijom vulkana Maunt Pintubo, 1990. godine, koja je vulkanskim pepelom i kamenom prekrila i pokopala čitavu zajednicu i njihova prirodna bogatstva. Pod pretnjom gladi, mnogi Aetićani su migrirali u gradove kako bi našli zaposlenje. Nekvalifikovani, slabo obrazovani i bez urbanog načina razmišljanja, bili su radno eksplorisani i živeli u potpunoj nemaštini. U međuvremenu, preduzetnici u Manili su otkrili koristi ara kamena i stena koje je vulkan ostavio za sobom. Jedna od njih je bio Plavac (vulkanski šljunak) koji se koristi u industriji odeće za proizvodnju svetlijih nijansi farmerki.

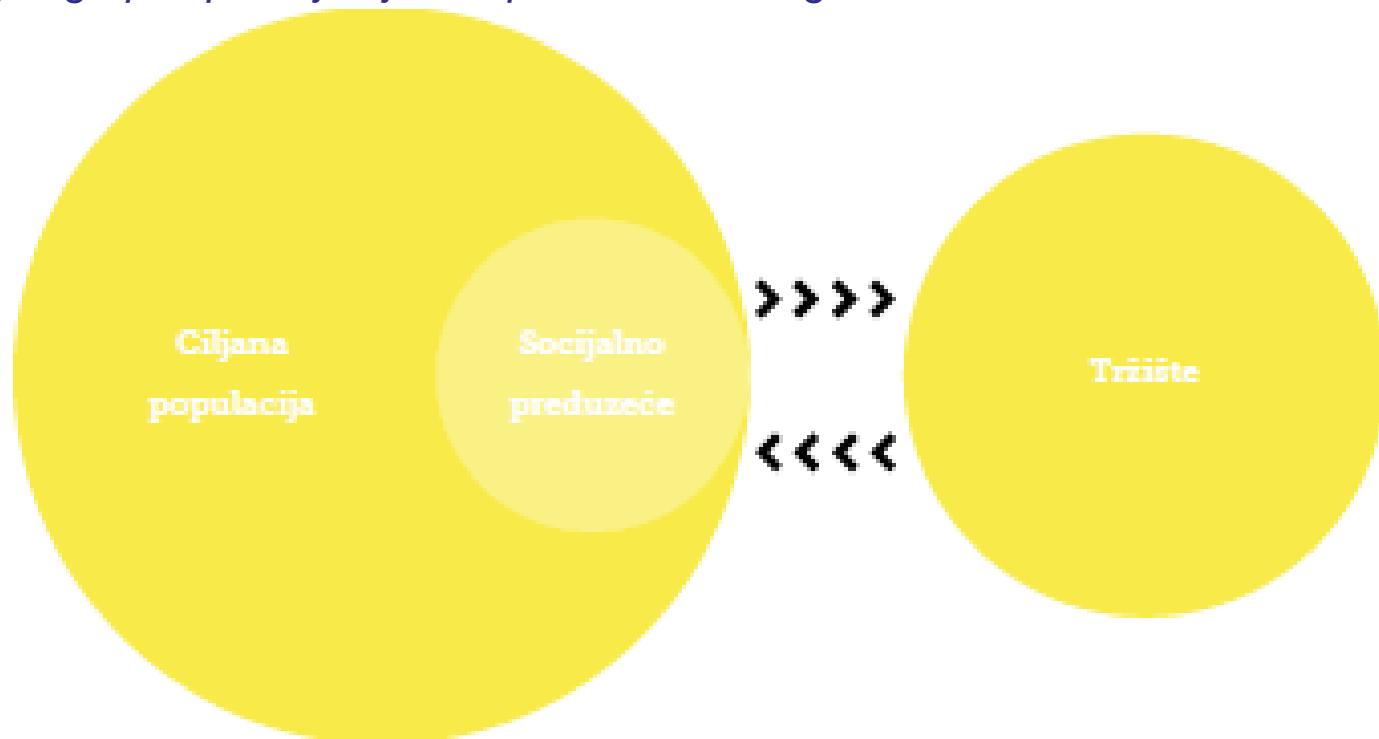
Uz pomoć azijskog instituta za tehnologiju, Aeti su formirali marketinško socijalno preduzeće da skupi, promoviše i prodaje ovo kamenje hiljadama proizvođača odeće na Filipinima. Marketinška kooperativa komercijalizuje neformalni proces prodaje plavca posredniku koji Aetićanima plaća veoma niske cene, a zatim ostvaruje ogromne profite prodajom proizvoda privatnom sektoru. Kao rezultat socijalnog preduzeća, Aetićani su u situaciji da ostvare pristojnu zaradu, a ne marginalne prihode. Posao je odgovarajući i ohrabruje ih da ostanu u zajednici pre nego da migriraju u gradove gde su ekonomski izgledi poprilično sumorni. Takođe, alternativni izvori zarade i izdržavanja smanjuju oslanjanje na aktivnosti koje uništavaju prirodnu okolinu. Ovaj model posrednika na tržištu je klasični primer „malo je lepo“ principa; početni troškovi 2003. godine iznosili su od 38.000 \$, i omogućili su ekonomsku sigurnost za stotine pripadnika domorodačke populacije.

- **Primer posredničkog socijalnog preduzeća iz Srbije ne postoji u izvornom obliku:** Funkcije modela posredničkog socijalnog preduzeća najčešće u Srbiji obavljaju pojedina organizacije civilnog društva, poput [SMART Kolektiva](#), [BCIF fondacije](#) ili [Grupe 484](#), koje svojim aktivnostima promovišu postojeća socijalna preduzeća, na taj način dajući dodatnu vrednost proizvodima i uslugama koje na tržište iznose postojeća socijalna preduzeća.

Model zapošljavanja

Ovaj model socijalnog preduzeća obezbeđuje prilike za zapošljavanje i poslovne obuke svojoj ciljnoj grupi ili „klijentima“, osobama sa velikim poteškoćama u zapošljavanju, kao što su osobe sa invaliditetom, beskućnici, ugrožena omladina i bivši prestupnici. Ove organizacije funkcionišu tako što preduzeće zapošljava svoju ciljnu grupu i prodaje njihove proizvode i usluge na otvorenom tržištu.

Model zapošljavanja

- ***La Bottega Informatica*, primer modela zapošljavanja**

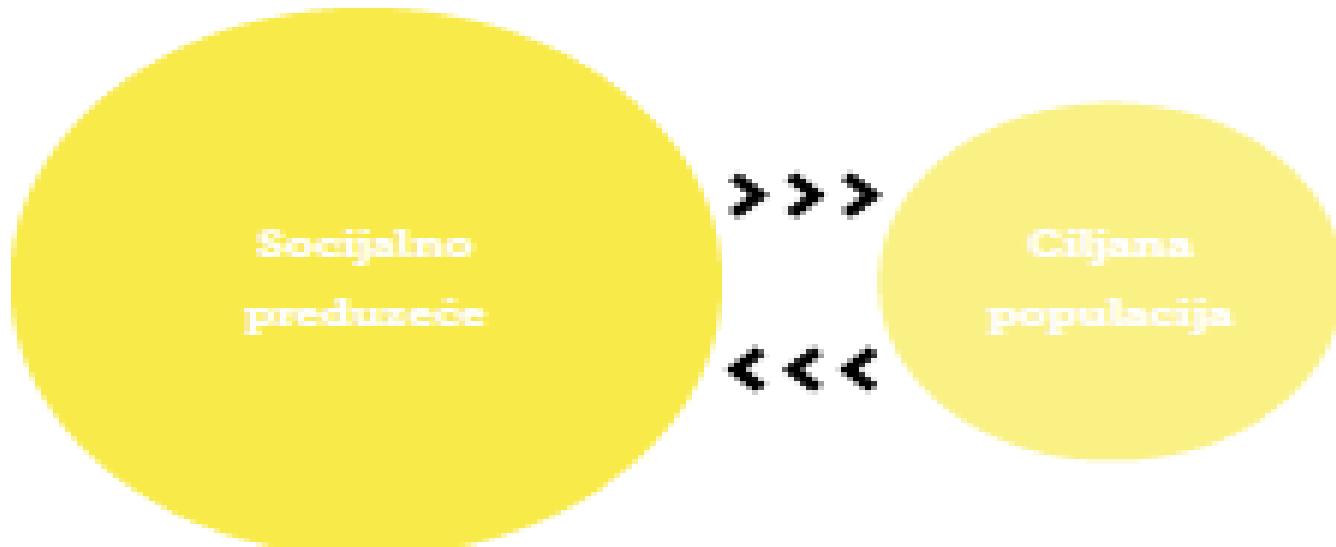
La Bottega Informatica je italijanska socijalna kooperativa osnovana 1986. godine. Od samog osnivanja, kooperativa je imala za cilj socijalnu inkluziju ugroženih kategorija lica (a prvenstveno osoba sa fizičkim ili mentalnim invaliditetom). U početku su aktivnosti ove kooperative bile fokusirane na stolarske radove i popravke. Tokom 1991. god., *La Bottega* razvija inovativnije aktivnosti i usluge u skladu sa zahtevima tržišta, a prvenstveno usluge u oblasti računarstva koje su se odnosile na unos i obradu podataka. Ovakva vrsta poslova je stvorila mogućnost za upošljavanje osoba sa različitim sposobnostima i kapacitetima. Novina koju je *La Bottega* donela odnosi se prvenstveno na korišćenje modernih tehnologija kao instrumenta za socijalnu inkluziju i radnu integraciju osoba sa nekom vrstom invaliditeta. U ovom momentu, zahvaljujući saradnji sa opština Breša (Brescia) u Italiji, *La Bottega* je angažovana na više poslova, kao što je upravljanje i unos podataka o saobraćajnim kaznama u toj opštini ili pak unos administrativnih podataka za lokalnu bolnicu, što je bilo moguće zbog sistema javnih nabavki u Italiji koje favorizuju socijalna preduzeća. *La Bottega* trenutno zapošljava 193 osobe, od kojih su 63 osobe sa nekim invaliditetom, a u 2009. god. je ostvarila prihod od 4,2 miliona evra.

- ***Kosmos*, primer modela zapošljavanja u Srbiji:**

Kosmos štamparija je socijalno preduzeće za zapošljavanje i profesionalnu rehabilitaciju osoba sa invaliditetom koje je osnovano 1961. god., kao preduzeće od posebnog društvenog značaja. Preduzeće trenutno ima 67 zaposlenih, od kojih su 35 osobe sa invaliditetom, uglavnom oštećenog sluha i govora. Van primarne delatnosti zapošljavanja osoba sa invaliditetom, štamparija *Kosmos* svake godine pomaže i mладима из школа за decu sa invaliditetom da se profesionalno osposobljavaju.

Model članarine/naknade za usluge

Ovaj model socijalnog preduzeća komercijalizuje svoje usluge i zatim ih prodaje direktno ciljnoj grupi ili „klijentima“, pojedincima, firmama, zajednicama ili trećoj strani. Članarina/ naknada za usluge je jedan od najčešće korišćenih modela socijalnog preduzeća među neprofitnim organizacijama. Organizacije zasnovane na članstvu, kao i strukovna udruženja, škole, muzeji, bolnice i klinike su klasični primeri socijalnih preduzeća koja uzimaju naknadu za svoje usluge.

Model članarine/naknade za usluge

- **Bookshare.org, primer Modela naknada za usluge**

Manje od 5% knjiga je dostupno slepim i ljudima sa teškoćama pri učenju, što predstavlja značajnu prepreku opismenjavanju. Jedini način da se ta prepreka prevaziđe jeste da se za ljudе koji nisu sposobni da čitaju obične štampane knjige one skeniraju i da se uz odgovarajuće tehnologije prebace u zvučni ili Brajev format. *Benetek Inicijativa*, neprofitna organizacija smeštena u Silikonskoj Dolini, koja razvija pomenute tehnologije, uočila je ovu rupu na tržištu obrazovanja kao šansu za pokretanje novog socijalnog preduzeća – Bookshare.org.

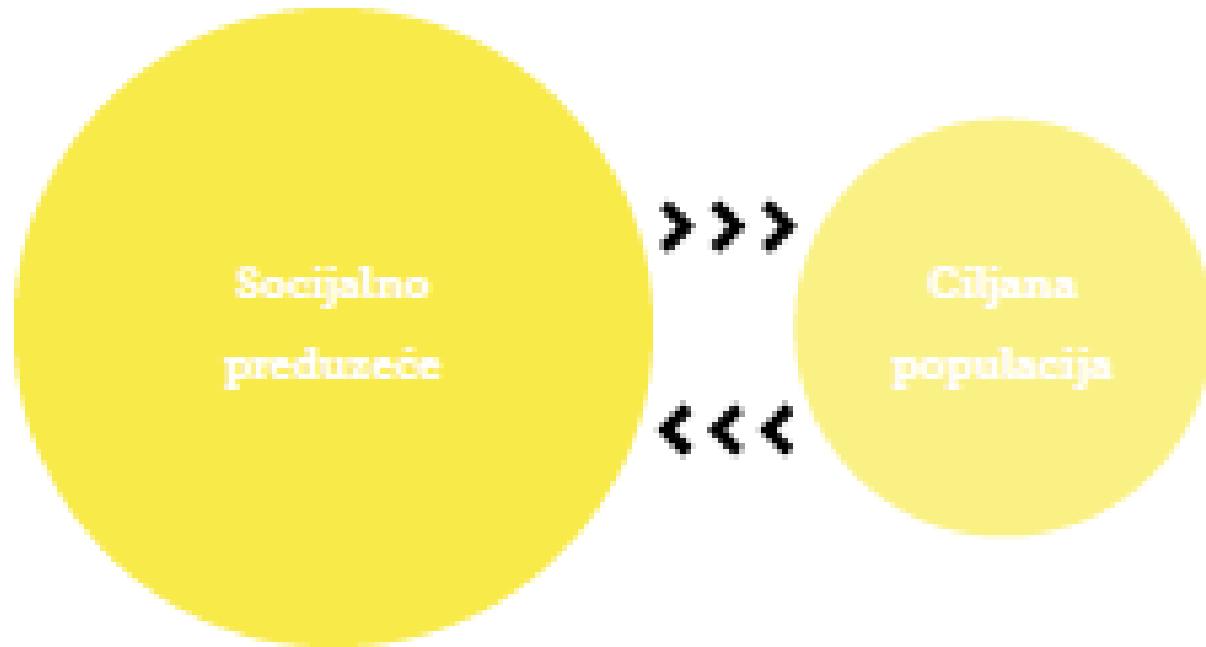
Bookshare.org je pretplatni servis koji obezbeđuje opsežnu onlajn bibliotekу digitalnih knjiga za slepe i osobe sa oštećenim vidom, od kojih već mnogi koriste Benetek-ovu tehnologiju kompjuterskog mašinskog čitanja; kao i za studente i odrasle sa teškoćama pri učenju. Osim onih koji su izuzeti američkim zakonom o zaštiti autorskih prava, Bookshare.org ima dozvolu da distribuira svoje materijale osobama sa određenim invaliditetom. Tehnologija bookshare.org osposobljava na desetine hiljada ljudi koji skeniraju knjige da bi ih delili, a istovremeno eliminiše dupliranje napora, te sa mnogo manje troškova i mnogo brže od drugih proizvođača i dostavljača proizvodi dostupne knjige. Pretplatnici daunlouduju knjige u dva formata koristeći softver u vlasništvu Bookshare.org: digitalni Brajev format ili zvučni (govorni) format. Godinu nakon njegovog pokretanja 2002. god., Bookshare.org je imao 12.000 knjiga dostupnih svojim korisnicima.

Bookshare.org je model preduzeća sa naknadom za svoje usluge. Korisnici su istovremeno najveća ciljna grupa organizacije – slepi i osobe sa teškoćama pri učenju. Registracija se naplaćuje 25\$ (korisnici moraju da dostave dokaz o invaliditetu), a zatim korisnici plaćaju godišnju pretplatu (nadoknadu) od 50\$. Prihod ostvaren od nadoknada koristi se za pokrivanje troškova proširivanja usluge na druge korisnike. 2002. god. Bookshare.org je imao 628 članova; bilo je predviđeno da taj broj poraste na 2.100 u 2003. god., odnosno, na 5.329 u 2004. 2010. god., Bookshare.org ima 100.000 članova i 100.000 studenata članova.

Model klijenata sa niskim prihodima

Ovaj model socijalnog preduzeća je varijacija prethodnog modela, kojem ciljna grupa ili „klijenti“ predstavljaju tržište za prodaju roba ili usluga.

Akcenat ovog modela je na obezbeđivanju pristupa ciljnoj grupi (sa niskim primanjima) onim proizvodima i uslugama kojima je zbog cene, distribucije i karakteristike proizvoda pristup vrlo ograničen

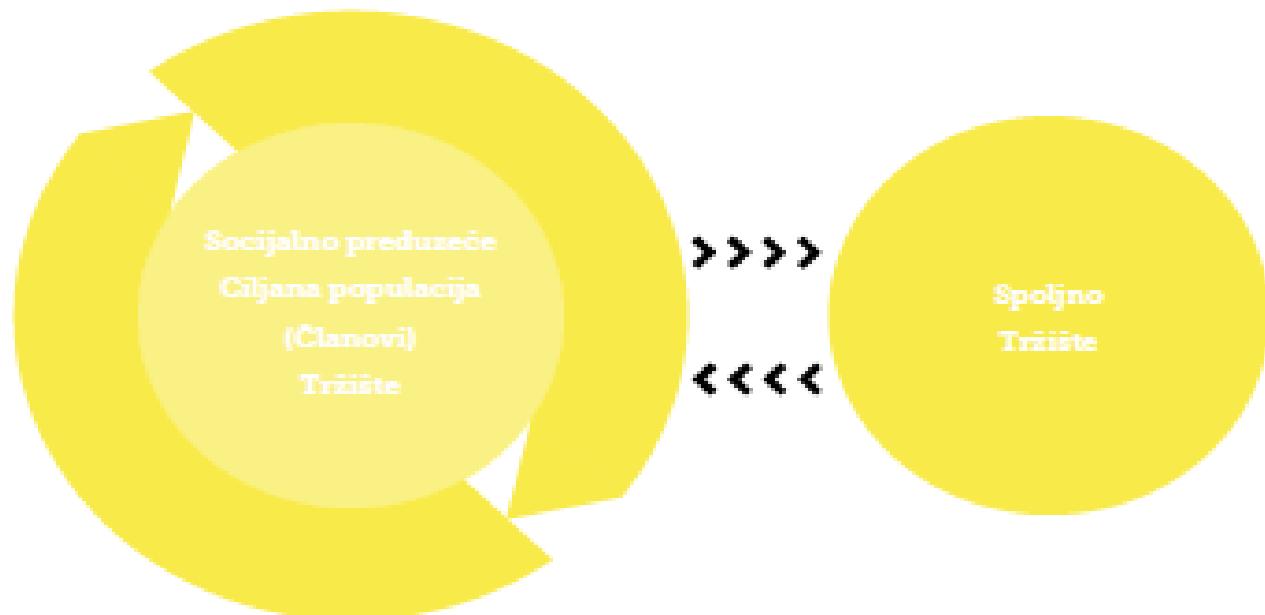
Model klijenata sa niskim prihodima

Scojo Indija, primer modela klijenata sa niskim prihodima kao tržište

Scojo fondacija je zdravstveno socijalno preduzeće specijalizovano za brigu o očima. U zemljama u razvoju optometrija je privilegija srednje klase i bogatih, dok siromašni vrlo često imaju slab pristup pravoj brizi o očima. Krojačice, tepisari, tkalje, mehaničari, knjigovođe, automehaničari ili majstori za popravku bicikala, frizeri i ljudi sa mnogim drugim zanimanjima koja zahtevaju vrlo dobar vid, mogu da izgube sredstva za život i svoje prihode ukoliko pate od kratkovidosti. Jednostavne, jeftine, gotove naočari za čitanje, ili lupe i povećala, omogućavaju ovim ljudima da nastave svoj rad. Scojo fondacija je počela svoje programske aktivnosti kroz tradicionalni neprofitni pristup: distribucija besplatnih naočara sa dioptrijom populaciji kojoj su one i najpotrebnije – ruralnom siromašnom stanovništvu. Ali, brzo su uočili da ovakav model nije održiv. 2003. godine lansirali su *Scojo Indija*, integrisano socijalno preduzeće koje posluje na dva odvojena tržišta u državi Andra Pradeš: urbani centri, ciljajući na mušterije iz radne i srednje klase; i ruralno tržište, ciljajući na siromašne ljudе sa veoma niskim ili bez ikakvih primanja. Karakteristike Scoj-inog urbanog tržišta, kao što su visoka gustina naseljenosti, postojeća maloprodaja, zajedno sa lokalnom kupovnom moći i elastičnošću cene proizvoda, ukazuju na povoljne uslove za profitno poslovanje kada su u pitanju već izrađene naočare sa dioptrijom. S druge strane, ruralno tržište ima hronično visoke troškove koji prate prodaju i distribuciju naočara u delimično naseljenim krajevima, mušterijama (ciljnoj grupi) koji nisu sposobni da plate. Dakle, *Scojo Indija* je osnovala socijalno preduzeće koje integriše poslovne aktivnosti. Urbano tržište je komercijalna strana poslovanja socijalnog preduzeća, dok ruralno tržište predstavlja socijalnu programsku stranu socijalnog preduzeća.

Model kooperativa (zadrugarstva)

Ovaj model socijalnog preduzeća obezbeđuje direktnu korist svojoj ciljnoj grupi ili „klijentima“, članovima kooperative, kroz usluge članovima: informacije o tržištu, tehnička/savetodavna podrška, kolektivni ugovori, ekonomija otkupa, pristup proizvodima i uslugama, pristup eksternim tržištima za proizvode i usluge članova, itd.

Model kooperativa (zadrugarstva)

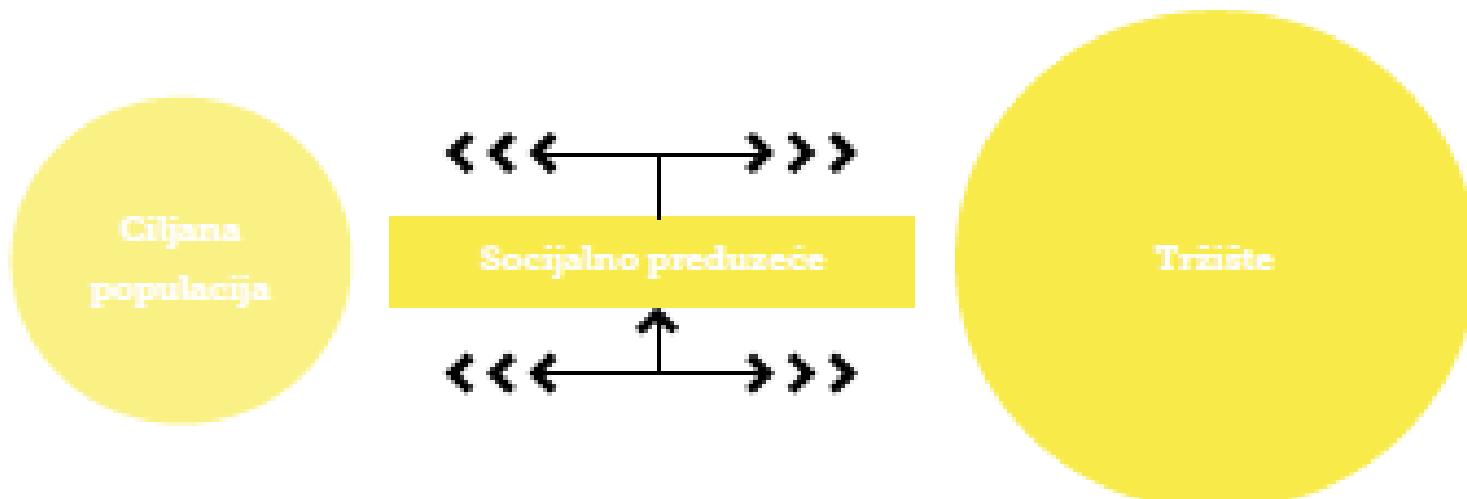
- **II Giardinone, primer kooperativnog modela socijalnih preduzeća**

Pre skoro 20 godina u Italiji, u okolini Milana, osnovana je socijalna kooperativa *// Giardinone* sa ciljem inkluzije ugroženih kategorija u društvo. *II Giardinone* se bavi baštovanstvom, čišćenjem i generalnim održavanjem i održavanjem gradskih grobalja. Od ukunog broja zaposlenih koji iznosi 53 osobe, 25 su osobe sa fizičkim ili mentalnim invaliditetom, kao i osobe koje po nekom drugom osnovu pripadaju ranjivim kategorijama (bivši zatvorenici, migranti, bivši ili trenutni ovisnici i sl...). Sem uloge radne integracije koju *// Giardinone* pruža svojim korisnicima, ova kooperativa takođe izdvaja najmanje 20% profita za programe socio-ekonomskog karaktera za svoje članove i njihove porodice. Prošle godine *// Giardinone* je ostvario obrt od €. 1.277.631 i profit od €. 25.413,00. U svojim poslovima, *// Giardinone* se najviše oslanja na partnerstvo sa javnim sektorom, odakle i dolazi najveći broj klijenata koje ova organizacija ima.

- **Nova vizija, primer kooperativnog modela socijalnog preduzeća iz Srbije:**

Nova vizija je registrovana kao zadružna, osnovana 2010. godine, na jugoistoku Srbije, u Pirotu. Zadruga se bavi mešovitom poljoprivrednom proizvodnjom, a sve u cilju integracije i smanjenja siromaštva prognanih i izbeglih lica, socijalno ugroženih i siromašnih starih osoba. Osnivači zadruge su 20 privatnih lica iz ugroženih kategorija stanovništva, prvenstveno raseljeničke populacije. *Nova vizija* se prvenstveno bavi proizvodnjom žitarica i povrtarskih proizvoda na parceli koju su dobili na korišćenje od grada Pirot-a. Takođe, u planu je i nabavka plastenika i sistema za navodnjavanje, kao i sirenje postojeće obradive povrsine i assortimana proizvodnje u smislu otpočinjanja odgoja svinja. Višak profita će se investirati u širenje članstva zadruge, promociju ideje socijalnog preduzetništva na lokalnom nivou i u programe za ugrožene kategorije. U raspodeli dobiti jednakо učestvuju svi zadrugari.

Ovaj model socijalnog preduzeća olakšava trgovinske odnose između ciljne grupe ili „klijenata“, malih proizvođača, lokalnih firmi i kooperativa i eksternog tržišta. Socijalno preduzeće funkcioniše kao broker, povezivanjem kupaca sa proizvođačima i obrnuto, i naplaćivanjem ove usluge. Prodavanje tržišnih informacija i usluge istraživanja su takođe često zastupljene kada je model povezivanja sa tržištem u pitanju. Za razliku od modela posrednika na tržištu, ovaj tip socijalnog preduzeća ne prodaje niti iznosi na tržište proizvode klijenata kao u prvom slučaju, već samo povezuje svoju ciljnu grupu i klijente sa tržištem. Tipovi ovih socijalnih preduzeća uključuju uvoz-izvoz, istraživanje tržišta i

Model povezivanja sa tržištem

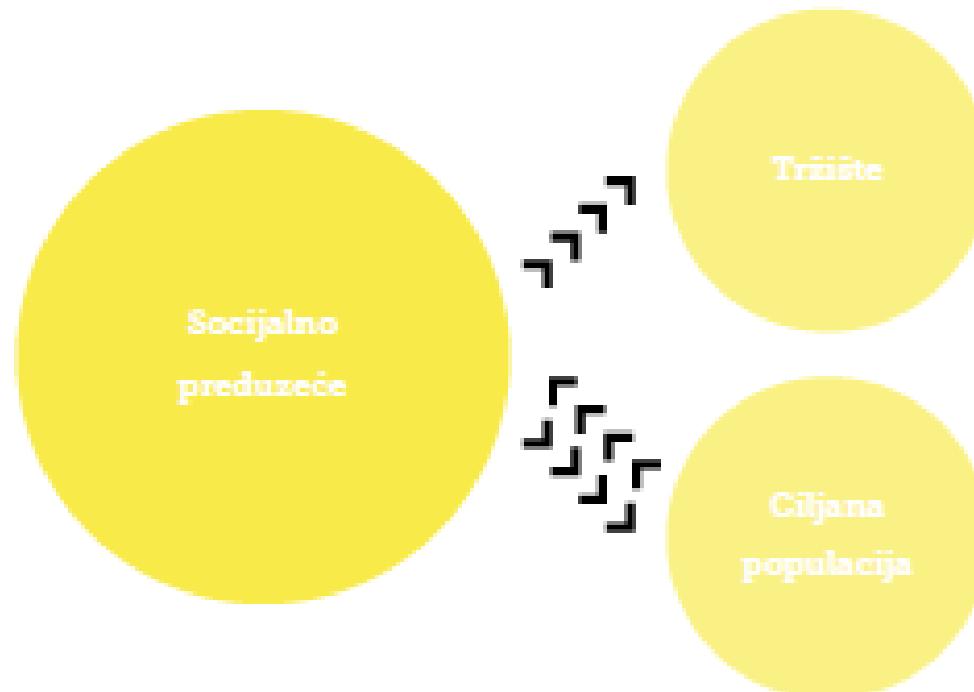
- **Fito Trejd, primer Modela povezivanja sa tržištem (Izvor: Svetska banka - Development Marketplace, 2003.)**

Fito Trejd Afrika je socijalno preduzeće - neprofitno trgovačko udruženje, koje promoviše održivu proizvodnju i fer trgovinu, doprinoseći ekonomskom razvoju južne Afrike. Glavni cilj Fito Trejda je da razvije poslovna partnerstva između ruralnih proizvođača i kupaca, velikih evropskih kompanija koje trguju prirodnim proizvodima. Čineći to, socijalno preduzeće povezuje ruralne proizvođače iz šest južnoafričkih zemalja sa izvornim dobavljačima, kupcima, kontrolorima kvaliteta, specijalistima za razvoj proizvoda; ovo dodatno pomaže klijentima da osiguraju ugovore za izvoz i obezbeđuje sredstva za razvoj informisanja o afričkim prirodnim proizvodima.

U partnerstvu sa drugom neprofitnom organizacijom, Mrežom južnoafričkih proizvođača marula ulja (SAMOPN), *Fito Trejd Afrika* se upustio u novi poduhvat dizajniran da promoviše ruralni proizvodni sistem, koji je prijateljski prema biodiverzitetu. Ulje marula se dobija od autohtone biljne vrste koja je neophodna za održavanje ekosistema u sušnim oblastima. Predviđeno je da komercijalizacijom novih proizvoda od marule, između 8.000 i 10.000 ruralnih proizvođača može da ostvari zaradu od 8-12 miliona dolara godišnje, što bi ruralnim zajednicama suočenim sa rastućim ekonomskim pritiskom da šumovite krajeve pretvore u obradivo zemljište, dalo podsticaj da investiraju u održivo upravljanje sušnim ekosistemima. SAMOPN pomaže ruralnim proizvođačima sa održivom proizvodnjom i ekstrakcijom kvalitetnog marula ulja, dok *Fito Trejd Afrika* olakšava povezivanje sa tržištem i komercijalizaciju procesa (Videti detaljnije na: <http://www.phytotradeafrica.com/fastrack.htm>).

Ovaj model socijalnog preduzeća prodaje proizvode ili usluge eksternom tržištu i ostvarene prihode koristi za finansiranje socijalnih programa. Neprofitne organizacije koje primenjuju ovaj model socijalnog preduzeća obavljaju različite vrste poslova, međutim, većina njih ulaže svoja materijalna (zgradu, zemlju ili opremu) ili nematerijalna sredstva (metodologiju, znanje, odnose ili brand) kao osnovu za svoje preduzetničke aktivnosti.

Model subvencionisanja usluga

ANCA, primer modela subvencionisanja usluga

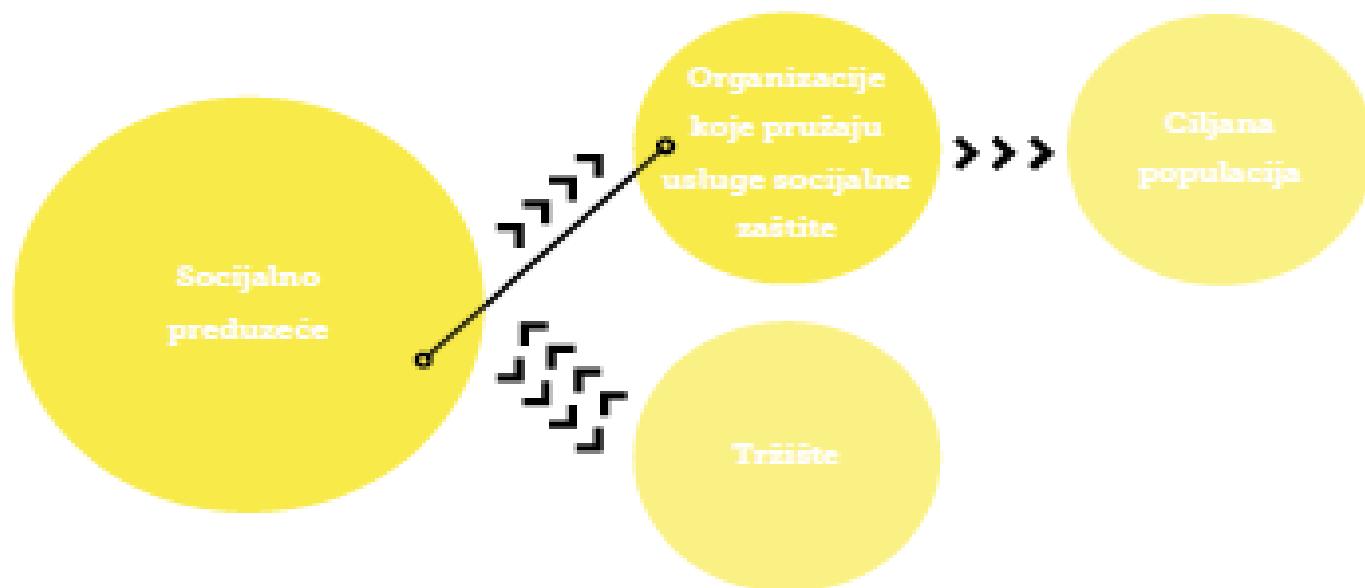
Associacao Nacional de Cooperacao Agricola (ANCA) radi u oblastima Brazila, gde stopa nepismenosti ide i do 80% čitave populacije. Neprofitna edukativna organizacija obezbeđuje obuke opismenjavanja, kao i edukativne usluge deci, odraslima i lokalnim aktivistima.

Sprovodeći svoje programe, ANCA je uočila rupu na tržištu obrazovanja i edukacije relevantnih lidera, kao i organizovanja sredstava za aktiviste u zajednicama. Kao odgovor na ovu potrebu, ANCA je razvila edukativne i materijale za obuku vođa radničkih pokreta, i tokom tog procesa je uočila da postoji i velika potražnja za ovim materijalima i van ciljne populacije. ANCA je videla šansu za prodaju svojih materijala i ostvarivanje viška prihoda koji bi se koristili za programe opismenjavanja. Tako je ANCA pokrenula socijalno preduzeće *Editora Expressao Popular* (Popularni Izraz Pres), izdavača edukativnih materijala za vođe neprofitnih organizacija i aktiviste zajednica.

Editora Expressao Popular (EEP) unutar Brazila i na izvoznim tržištima prodaje časopise, audio trake i publikacije. Socijalno preduzeće ANCA-nu misiju opismenjavanja proširuje i na olakšavanje socijalne promene. EEP je integrisan u ANCA-u kao jedno odeljenje organizacije. 2002. god. preduzeće je prodalo 7.000 knjiga, 4.500 više nego prethodne godine. Prihod se koristi za pokrivanje početnih troškova i troškova poslovanja štamparije, kao i za subvencionisanje programa čiji je cilj da klinci ANCA-a prevoziđu nepismenost.

Model organizacione podrške

Ovaj model socijalnog preduzeća prodaje proizvode i usluge eksternom tržištu, biznisima ili širokoj javnosti. U nekim slučajevima ciljna populacija ili „klijent“ je korisnik, odnosno mušterija. Ovakvo socijalno preduzeće se konstruiše kao finansijski mehanizam organizacije i vrlo često je strukturirano kao ćerka organizacija (profitni ili neprofitni subjekat) koja je u vlasništvu neprofitne matične organizacije.

Model organizacione podrške

***Para la Salud*, primer Modela organizacione podrške**

U mnogim ruralnim oblastima Gvatemale stanovnici nemaju dovoljno pristupa osnovnim zdravstvenim uslugama i lekovima. Prepreke su: planinska topografija sa nekoliko puteva, slabo razvijeni distributivni sistemi, migriranje medicinskih radnika i lekara u urbane centre, par izvora stabilnog finansiranja lokalnih klinika. Nacionalna zdravstvena organizacija *Para la Salud*, pokrenula je lanac seoskih apoteka kako bi rešila deo problema. Apoteka kao socijalno preduzeće bila je osmišljena kao samoodrživi model za distribuciju zdravstvenih usluga u ruralnim oblastima, i kao sredstvo za generisanje finansijsa za subvencionisanje ruralnih klinika. Nabavka koju obavlja *Para la Salud* je centralizovana, lekovi i zalihe se naručuju na veliko, i pre nego što se pošalju ruralnim apotekama, isporučuju se centrali *Para la Salud-a* u gradu Gvatemala. Organizacija je takođe naporno radila na smanjivanju efekata marketinškog brendiranja američkih farmaceutskih kompanija, kroz edukativne kampanje koje promovišu niže cene lekova. Poslovni model koristi dinamične sisteme, centralizovanu nabavku, upravljanje zalihamama, narudžbine i isporuku, kako bi se smanjili visoki transakcioni troškovi vezani za pružanje usluga ruralnim oblastima. Apoteke imaju marže u proseku od 20% do 25%, a profit se koristi za pokrivanje troškova lokalnih zdravstvenih klinika. Do danas, ovo socijalno preduzeće/seoska apoteka, omogućava da lokalna zajednica u periodu od četiri do pet godina sama finansira svoje klinike bez eksternih subvencija. Trenutno *Para la Salud* posluje sa 43 seoske apoteke, služeći siromašne zajednice u 13 oblasti Gvatemale.

Kratki pregled razvoja socijalnog preduzetništva u Srbiji – Zašto?

- Socijalistička prošlost ex-Jugoslavije čini modele socijalnog preduzetništva prihvatljivim javnosti
- 1989 – 2000 period dezintegracije ekonomskog i socijalnog sistema
- Posledica: slaba komunikacija između institucija neophodnih za razvoj modela SP (sektora zapošljavanja, socijalne politike i obrazovanja)
- OCD: civilni sektor se do 2000 razvijao prvenstveno kao anti-ratni i ljudkso pravaški odgovor na ratne posledice
- OCD: mali deo OCD pružaoci socijalnih usluga, roba ili servisa uglavnom kao odgovor na humanitarnu krizu
- Ciljevi civilnog društva uglavnom vođeni agendom inostranih donatora (donor driven agenda)
- Institucionalni okvir: tek se stvara

Kratki pregled razvoja socijalnog preduzetništva u Srbiji – KAD?

- Poslednjih 3-4 godina i javne institucije i civilni sektor počinje intenzivnije da razmišlja o sektoru socijalne ekonomije
- Jedna od prelomnih tačaka: *Role of Social Enterprises in Employment Generation in CEE and CIS – National Study in Serbia*, SeConS, UNDP, Belgrade, 2006
- Ovo mapiranje je pokazalo da po EMES kriteorijumima ima potencijalnih 1158 socijalnih preduzeća u Srbiji

Kratki pregled razvoja socijalnog preduzetništva u Srbiji – KO?

- **Javne institucije:**
SIPRU Tim (Kabinet potpredsednika Vlade), MERR, Ministarstvo za rad i socijalnu politiku, NZS
- **Međunarodne organizacije, fondacije:**
UNDP, IOM, ILO, UniCredit Fondacija, ERSTE Fondacija
- **Domaće organizacije :**
Evropski pokret, SMART Kolektiv, BCIF, IDC, Grupa 484, Koalicija za razvoj socijalnog preduzetništva, SENS...
- **Biznis sektor:**
NALED, Global Compact Forum, Business Leadership Forum, Erste Banka, Privredna komora Beograda, etc...

Kratki pregled razvoja socijalnog preduzetništva u Srbiji – PRAVO?

- Ne postoji poseban zakon o socijalnom preduzetništvu niti bilo kakav institucionalni okvir
- **Zakon OSI, 13 Maj 2009:** Izraz “socijalno preduzeće” je po prvi put iskorišćen u srpskoj legislativi u članu 45, *“Socijalno preduzeće je privredno društvo koje se osniva za obavljanje delatnosti koja je usmerena na zadovoljavanje potreba osoba sa invaliditetom, i koje nezavisno od ukupnog broja zaposlenih zapošljava najmanje jednu osobu sa invaliditetom”*.
- **Zakon o socijalnoj zaštiti, mart 2011:** po prvi put se omogućava privatnom sektoru da bude pružalac socijalnih usluga, (omogućava transformaciju OCD u pružaoce usluga i socijalna preduzeća).
- **Zakon o udruženjima, 2009** – omogućava ograničenu mogućnost OCD da se bave ekonomskim aktivnostima i programima.
- **Predlog Zakona o zadrugama, 2011:** zakon uključuje u članu 11 definiciju “socijalnih zadruga” što je veliki korak napred u definisanju jedne “podvrste” socijalnih preduzeća.

Predlog Zakona o zadrugama

35 godina kasnije, u Članu 11 (Nacrt predloga zakona o zadrugama)

Stav 8: Socijalne zadruge obavljaju različite delatnosti rādi ostvarenja socijalne, ekonomiske i radne ukljucenosti, kao i zadovoljenja drugih srodnih potreba pripadnika ugroženih društvenih grupa.

Stav 9: Socijalne zadruge dužne su da deo dobiti koji ostvaruju obavljanjem delatnosti ulazu u unapređenje zdravstvene i socijalne zaštite, obrazovanja, zapošljavanja, socijalne, ekonomске i radne ukljucenosti, uslova rada, radnih veština, životnog standarda i zadovoljenja potreba pripadnika ugroženih društvenih grupa.

Stav 10: Pod pripadnicima ugroženih društvenih grupa, u smislu ovog zakona, smatraju se lica koja pripadaju društvenim grupama koje se nalaze u stanju socijalne potrebe, u smislu zakona koji uređuje socijalnu zaštitu i obezbeđivanje socijalne sigurnosti građana.

Stav 11: Socijalne zadruge uređuju se posebnim propisom.

Predlog Zakona o zadrugama – izdvajamo

- Korišćenje dobitnih pravnih formi za rešavanje socijalnih i problema od javnog interesa u zakonu koji nije vezan isključivo za ugrožene kategorije
- Integriranost tržišta rada sa sistemom socijalne politike
- Ograničavanje načina korišćenja dobiti (uvodenje ne-za-profit principa)
- Jasna namera zakonodavca da se profit koristi u tačno određene svrhe od društvenog i javnog interesa
- Potrebno jasno definisanje dela dobiti koji se izdvaja u svrhe određene zakonom
- Imajući na umu obimnost teme, ova vrsta zadruge bi trebala da se uredi posebnim zakonom
- U prelaznim i završnim odredbama nije definisano usvajanje “posebnog propisa” u oblasti socijalnih zadruga
- Potrebno je simultano/sinhronizovano usvajanje podzakonskih propisa ili posebnog zakona kako koncept socijalnih zadruga ne bi ostao “da visi” u pravnom vakumu

Dalji razvoj

- 1. U Srbiji postoji upadljiva i hitna potreba za bližim i boljim definisanjem okvira za razvoj socijalnog preduzetništva.**
 - Ova potreba proističe kako iz velikog broja osoba kojima je potrebna podrška tako i iz činjenice da određen broj socijalnih preduzeća već postoji i posluje na terenu.
- 2. U Srbiji postoji dobra osnova za razvoj socijalnog preduzetništva.**
 - Već se prepoznaju brojni preduzimljivi pokušaji da se aktivno doprinese socijalnom uključivanju i održivom razvoju. Ovi pokušaji poprimaju različite pravne forme i oslanjaju se na različite izvore finansiranja.
 - Organizacije civilnog društva pokazuju svest o ulozi i mogućnostima različitih i novih aktera u uspostavljanju socijalne kohezije i zrelost i inventivnost u profilisanju svojih aktivnosti u tom pravcu.
 - Iz evropskog okruženja dolazi do intenzivnijeg prenosa pozitivnih iskustava i konkretnih podsticaja kroz projektne aktivnosti.
 - Konačno, moglo bi se reći da je tema socijalnog preduzetništva stavlјena i na agendu nacionalnih institucija, čime je učinjen prvi korak u postavljanju ove teme u sistemski okvir.
- 3. U Srbiji postoje brojne prepreke za afirmaciju i razvoj socijalnog preduzetništva.**
 - Institucije centralne vlasti još uvek nisu postavile povoljnu osnovu za osnivanje i finansiranje socijalnih preduzeća. Lokalne institucije još uvek ne razumeju dovoljno značaj ovog sektora i ne prepoznaju njegovu ulogu kroz svoje budžetske planove i aktivnosti.
 - Organizacije civilnog društva nemaju dovoljno znanja i preduzetničkih sklonosti da bi adekvatno odgovorile veličini i težini problema.
 - Građani koji su potencijalni dobitnici jačanja socijalnog preduzetništva, još uvek pokazuju dominantno pasivistički pristup svom socijalnom uključivanju i nerealna očekivanja od institucija u popravljanju životnog standarda.

ZAŠTO?

Udruženje "Naša kuća"

ZAŠTO? SZR "Bioidea"

USAID | SRBIJA
OD AMERIČKOG NARODA

ZAŠTO?
“Liceulice”

USAID | SRBIJA
OD AMERIČKOG NARODA

Zašto?
“SENS”

www.sens.rs

USAID | SRBIJA
OD AMERIČKOG NARODA

HVALA VAM PUNO NA PAŽNJI
gordan.velev@grupa484.org.rs

www.grupa484.org.rs

Štampanje i izrada ovog priručnika omogućena je uz pomoć američkog naroda preko Agencije Sjedinjenih Američkih Država za međunarodni razvoj (USAID).

Grupa 484 je u potpunosti odgovorna za sadržaj ovog priručnika, koji ne mora nužno odražavati stavove USAID-a ili vlade Sjedinjenih Američkih Država.